

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Maria Mattila

Etsivän vanhustyön toteuttaminen Etelä-Pohjanmaalla

Opinnäytetyö
Syksy 2023
Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Maria Mattila

Työn nimi alaotsikoineen: Etsivän vanhustyön toteuttaminen Etelä-Pohjanmaalla

Ohjaaja: Aino Alaverdyan ja Virpi Nikkola

Vuosi: 2023

Sivumäärä: 43

Liitteiden lukumäärä: 2

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten ikääntyneet ohjautuvat etsivän vanhustyön piiriin. Tarkoituksena oli selvittää myös, missä muodossa ikääntyneet haluavat palvelut. Tarkoituksena oli vastata kysymyksiin, millainen etsivän vanhustyön palvelupolku tulisi olla Etelä-Pohjanmaalla ja missä muodossa ikääntyneet haluavat palveluiden olevan. Opinnäytetyön tavoite on antaa työkaluja etsivän vanhustyön kehittämiseen ja antaa apua vanhustyöhön. Opinnäytetyön taustalla on tarve etsivän vanhustyön tutkimukselle.

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Tutkimus toteutettiin yhdessä Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen kanssa. Haastateltavat ikäihmiset tutkija etsi itse ja Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueelta tutkija haastatteli asiantuntijoita ryhmähaastatteluna. Ikäihmisiä oli neljä ja asiantuntijoita kaksi. Ikäihmisten haastattelu toteutui teemahaastatteluna. Ikäihmisten haastattelut toteutettiin heidän kotonaan ja asiantuntijoiden haastattelu työpaikalla. Haastattelut tehtiin lokakuussa 2023. Haastatteluissa oli neljä teemaa: taustatiedot, etsivän vanhustyön piiriin löytyminen, palvelujen muototeema ja sana on vapaateema. Aineisto analysoitiin aineistolähteisesti.

Tutkimuksen avulla selvisi, että palvelupolku etsivälle vanhustyölle tulisi alkaa yhteistyöstä kolmannen sektorin kanssa. Ikääntyneitä lähestyttäisiin puhelimitse tai kirjeitse ja heidät kutsuttaisiin tapahtumaan yleisiin tiloihin. Siellä kartoitettaisiin ikäihmisten palvelun tarvetta. Tutkimuksessa selvisi, että ikääntyneet halusivat palvelut kotiin ja keskiössä on auttaminen koti- ja ulkotöissä. Tutkimuksessa selvisi myös, että etsivä vanhustyö-käsite oli uusi ikäihmisille ja saatavilla olevista palveluista he eivät olleet ottaneet selvää. Tutkimuksen avulla selvisi, että omaisten ja vertaistuen merkitys ikäihmisten hyvinvoinnille ja toimintakyvylle oli merkittävä. Tutkimuksen avulla havaittiin, että ikäihmisillä oli huoli ammattilaisten riittävydestä. Tutkimuksessa selvisi, että kolmannen sektorin ja kunnan rooli etsivän vanhustyön toteutumisessa täytyy huomioida.

¹ Asiasanat: etsivä vanhustyö, vanhustyö, ikäihmiset

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author: Maria Mattila

Title of thesis: Implementation of Outreach elderly work in South Ostrobothnia

Supervisors: Aino Alaverdyan and Virpi Nikkola

Year: 2023

Number of pages: 43

Number of appendices: 2

The purpose of this research was to find out how older adults who needs services could be found. In addition, the aim was to see what kind of services they need. The target of this research was to find out answers to the following questions; How could older adults be found? What kind of services do older adults want? The aim of this research was to provide advice to people who work with older adults. There was a need for this kind of research.

The research was conducted as a qualitative research in collaboration with South Ostrobothnia Wellbeing Services County. The researcher searched for older adults to interviewed. There were four older adults who were the interviewed, as well as two specialists. The older adults were interviewed at their home. The specialists were interviewed as a group at their workplace. The data was collected during october 2023. The interview had four themes; background, how to find older adults, which kind of services do they want and further information-theme. The data was analyzed by using data-based data-analysis.

The study concluded that there should be collaboration between the third sector. The older adults should be approached with letter or by telephone. Older adults should be invited to an event where professionals could find out which services older adults might need. Older adults wanted services at their home and services that could be helping with household work. Older adults were not familiar with the term 'outreach elderly work' and they did not know much about available services. The importance of children and friends was significant. The older adults worried if there are enough professionals. The study concluded that the third sector and community are significant for outreach elderly work.

¹ Keywords: outreach elderly work, elderly work, older adults

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuvio- ja taulukkoluetelo	6
1 JOHDANTO	7
2 IKÄIHMISTEN TUEN TARPEET	9
2.1 Kotona asuminen	9
2.2 Muistisairaudet	10
2.3 Mielenterveys- ja päihdeongelmat.....	12
2.4 Ikäihmisten kokema yksinäisyys.....	13
3 ETSIVÄ VANHUSTYÖ JA SEN KEHITTÄMINEN.....	15
3.1 Lainsäädäntö.....	15
3.2 Etsivän vanhustyön toteuttaminen.....	16
3.3 Palvelupolku etsivälle vanhustyölle	18
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	20
4.1 Laadullinen tutkimus.....	20
4.2 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä.....	20
4.3 Haastattelujen toteuttaminen.....	21
4.4 Aineiston analyysi.....	22
4.5 Eettisyys ja luotettavuus.....	23
5 TUTKIMUSTULOKSET	25
5.1 Etsivä vanhustyö-käsite.....	25
5.2 Tietämättömyys palveluista	26
5.3 Huoli ammattilaisten riittävydestä	26
5.4 Kolmannen sektorin ja kunnan rooli	27
5.5 Palvelut kotiin	28
5.6 Omaisten ja vertaistuen merkitys	29
5.7 Etsivä vanhustyö palvelupolku	30
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	32

7 POHDINTA.....	35
LÄHTEET	39
LIITTEET	43

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Etsivän vanhustyön palvelupolku (soveltaen, Kuikka 2015, s. 17).....	19
Kuvio 2. Palvelupolku haastattelujen perusteella.....	31
Taulukko 1. Esimerkki analyysistä.....	23

1 JOHDANTO

Ikäihmiset valikoituivat tämän opinnäytetyön aiheeksi sosionomiopintoihin kuuluvan harjoittelun myötä. Harjoittelu oli vanhusten päivätoiminnassa keväällä 2022. Harjoittelussa vaikutuksen teki ikäihmisten huumorintaju ja vähään tyytyväisyys. Ehdotus etsivästä vanhustyöstä opinnäytetyön aiheeksi oli heti mielenkiintoinen. Aiheen kautta voidaan tuoda ikäihmisten ääntä kuuluville.

Vanhuspalvelut ovat heikentyneet viimeisten vuosikymmenien aikana (Van Aerschot, 2022). Apua tarvitsevat ikäihmiset eivät kuitenkaan ole vähentyneet vaan päinvastoin. Kriteerit avun saamiselle ovat tiukentuneet. Ikäihminen saattaa silti tarvita palveluja, vaikka yleiset kriteerit eivät tämän kohdalla täytyisikään. Tärkeää on myös palveluiden oikea-aikainen saaminen. Etsivän vanhustyön tavoitteena on paikata palveluiden riittämättömyyttä. Etsivä vanhustyö on tärkeää inhimillisistä ja sosiaalisista näkökulmista.

Nykyinen palvelujärjestelmä ei tue ikäihmisiä psykososiaalisesti (Van Aerschot, 2022). Usein huomion alla on ainoastaan ikäihmisten fyysiset haasteet. Ikäihmistä ei huomioida kokonaisuutena. Ikäihmisellä saattaa olla haasteita täynnä oleva elämäns historia. Mahdollista on myös, että taustalla on pitkäkestoisia ongelmia, jotka liittyvät esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin. Myös jo aiemmin elämässä tapahtunut huono-osaisuus saattaa jatkua vanhuusiällä. Etsivän vanhustyön tavoitteena on tukea ikäihmistä tämän elämäntilanteen ja lähtökohtien pohjalta.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia, miten palveluja tarvitsevat ikäihmiset ohjautuisivat palvelujen piiriin oikea-aikaisesti. Tarkoituksena on luoda palvelupolku etsivälle vanhustyölle Etelä-Pohjanmaan alueella. Tarkoituksena on myös tutkia, missä muodossa ikäihmiset toivovat palveluiden olevan heidän ikääntyessään. Opinnäytetyön tavoitteena on tarjota tietoa siitä, millaisia haasteita ikäihmiset kohtaavat ja esimerkkien avulla antaa työkaluja siihen, miten etsivä vanhustyö voitaisiin järjestää.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on tutkia, miten ikäihmiset ohjautuvat etsivän vanhustyön piiriin. Tarkoituksena on tutkia myös sitä, millaisia palveluita ikääntyneet haluavat.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- Millainen ikääntyvien etsivän vanhustyön palvelupolku tulisi olla Etelä-Pohjanmaalla?

- Missä muodossa ikääntyneet toivovat palveluiden olevan?

Tavoitteena on, että opinnäytetyö antaisi työkaluja siihen, miten ennaltaehkäistä ikääntyneiden kohtaamia haasteita. Työn tavoitteena on selvittää, miten ikääntyneiden ohjautuminen palvelujen piiriin helpottuisi.

Yksilön lisäksi opinnäytetyölläni on yhteiskunnallinen merkitys. Kun ikäihmisten kohtaamiin haasteisiin päästään pureutumaan jo varhaisessa vaiheessa, säästää se yhteiskunnan kustannuksia. Tavoite siitä, että ikäihminen asuisi kotonaan mahdollisimman pitkään, toteutuu, kun ikääntyneen palveluntarve huomataan ajoissa. Ennaltaehkäisevä työ ikäihmisten kanssa on etsivän vanhustyön ydin. Etsivän vanhustyön avulla voidaan löytää ne ikääntyneet, jotka ehtivät hyötyä ennaltaehkäisevästä työstä. Ikäihmisten piirissä on myös valtava hyödyntämätön potentiaali, joka voisi hyödyttää koko yhteiskuntaa. Etsivän vanhustyön avulla voidaan näin ollen hyödyntää potentiaali, joka ikääntyneisiin liittyy.

Käytän työssäni vanhus-sanana sijaan sanaa ikäihmiset. Haastatteluissani tuli ilmi, että haastateltavat pitivät ikäihminen-sanana paremmin kuvaamaan heitä. Vanhus-sana toi heidän mieleensä raihnaisen henkilön, joka ei heidän mukaansa kuvaa heidän olotilaansa. Haastateltavat tuntevat itsensä nuoriksi, vaikka kehon ikä saattaa olla suuri. Vanhus- ja ikäihminen-sanojen käyttö ikään kuin liittyy siihen, miten he kokivat itsensä.

Etsivästä vanhustyöstä voidaan puhua myös löytävänä vanhustyönä. Facebookissa on oma sivu löytävälle vanhustyölle. Sivua ylläpitää Fingerroosin säätiö (i.a.) Varsinais-Suomesta. Facebook-sivuilla on päivitetty ajankohtaista ja hyödyllistä tietoa vanhustyöhön liittyen. Sivuille on myös päivityksiä siitä, miten löytävän vanhustyön työntekijät ovat jalkautuneet eri paikkoihin. Tällaisia paikkoja ovat mm. kirjasto ja kauppakeskus. Sivuilta selviää myös, että löytävä vanhustyö tekee yhteistyötä eri tahojen kanssa. Etsivästä vanhustyöstä on vähän tutkimuksia olemassa. Pidän tätä oman työskentelyni kannalta positiivisena asiana, sillä pääsen tuottamaan uutta tietoa aiheesta.

2 IKÄIHMISTEN TUEN TARPEET

2.1 Kotona asuminen

Iso osa ikääntyneistä asuu ja haluaa asua kotona (Sosiaali- ja terveysministeriö (STM), 2020b, s. 37–38). Vuoden 2018 tilanne oli se, että yli 91 % 75 vuotta täyttäneistä asui kotona. Ikäihmisten yksin asuminen tulee lisääntymään tulevaisuudessa. Säännöllisten tukien tarve alkaa yleensä 75-vuotiaana (STM, 2021, s. 9). Ikääntyminen vaikuttaa ihmisen toimintakykyyn ja hyvinvointiin. Erityisesti muistisairaudet liittyvät lisääntyneeseen palvelun tarpeeseen. Kotona asumiseen liittyvät haasteet, mm. liikunnan vähäisyys, ravitsemusasiat, päihteiden käyttö, mielenterveyden haasteet sekä yksinäisyys ovat ennaltaehkäistävissä oikealla palvelulla oikeaan aikaan.

Ikäihmisen oikeus asua kodissaan niin kauan kuin se on turvallista, on kansallinen linjaus (STM, 2020a, s. 42). Kotona asumista tukee se, että palvelua on saatavilla. Räsänen (2018, s. 18) toteaa, että lain mukaan kaikilla 75 vuotta täyttäneillä on oikeus palvelutarpeen arviointiin. Räsänen (2018, s.19) mukaan vanhustyön ammattilaisten tulisi ohjata ja neuvoa ikäihmiä kotikäynneillä tai vastaanottopalveluissa. Hän suosittelee, että kotikäyntejä tehtäisiin ennen muita 70–85-vuotiaille ikäihmisille, jotka eivät ole säännöllisten palvelujen piirissä. Räsänen toteaa, että ikäihmisten arkea uhkaavia ongelmatilanteita tulisi ennaltaehkäistä ja tarjota heille tarpeen mukaisia palveluita oikea-aikaisesti.

Räsänen (2018, s. 21) mukaan ikäihmiset itse ovat parhaita asiantuntijoita kertomaan omat palvelun tarpeensa. Haasteena tässä on, että ikäihmisten toiveita palveluille ylipäätään kysytään ja että toiveita uskotaan. Monesti ikäihmisen palvelun tarpeen taustalla on turvallisuuden tunne, joka on yksi ihmisen perustarpeista. Koti liittyy vahvasti tähän tunteeseen. Kotona asumiseen liittyy tunne luotettavasta sekä pysyvästä elinpiiristä (Jansson ym., 2022, s. 201). Vaikka ikäihmisen toimintakyky olisi alentunut, kotona tehtävät askareet saattavat onnistua kodin turvaa luovan vaikutuksen ansiosta.

Huoli-ilmoituksen voi tehdä, kun kansalainen on huolissaan läheisen tai jonkun muun henkilön terveydestä, hyvinvoinnista tai turvallisuudesta (Helsingin kaupunki, 2023). Tilanteita, jolloin huoli-ilmoituksen voi tehdä, on silloin, kun kyseessä on esimerkiksi päihdeongelmainen henkilö tai henkilö ei pärjää kotona. Huoli-ilmoitus johtaa siihen, että sosiaalitoimi selvittää

henkilön tilanteen ja selvittää, mitä apua tämä tarvitsee. Palvelutarpeiden arviointi tehdään RAI-järjestelmän avulla (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 2023b). RAI-lyhenne tulee sanoista Resident Assessment Instrument. RAI-järjestelmä on kehitetty tunnistamaan ikäihmisen palvelutarpeita. RAI-järjestelmän tavoitteena on palveluiden oikea-aikainen kohdentaminen. RAI-arvioinnissa kiinnitetään huomiota mm. ikäihmisen terveydentilaan ja toimintakykyyn, muistitoimintoihin ja mielialaan sekä osallisuuteen ja aktiivisuuteen (THL, 2023c). RAI-järjestelmä on välineistö myös ikäihmisen hoito-, kuntoutus- ja palvelusuunnitelman tekemiseen.

Kotona asuvan ikäihmisen on mahdollista tarvittaessa saada kotona asuessaan kotihoidon palveluita (THL, 2023a). Omaisten ja läheisten apu tukee myös ikäihmisen kotona asumista. Kodin muutostyöt ja apuvälineet auttavat ikäihmisen kotona pärjäämistä. Myös esteetön asuinympäristö on todettu ikäihmisen elinoloja tukevaksi. Kotona asumisen tueksi on olemassa ja kehitteillä teknologiaa (STM, 2020b, s. 33). Teknologian avulla ikäihmisten omatoimisuus, itsenäisyys ja yksityisyys lisääntyvät. Esimerkiksi etäyhteyksillä voi tavoittaa lääkärin tai käydä ryhmäkeskusteluja. Etäyhteyden avulla myös omaiset voivat osallistua tapaamisiin. Turvallisuuden liittyvää teknologiaa on mahdollista saada käyttöönsä. Tämä lisää ikäihmisen turvallisuuden tunnetta tämän asuessa kotona. On olemassa myös älyteknologiaa, kuten älyjääkaappi.

2.2 Muistisairaudet

Muistisairaiden määrä kasvaa koko ajan väestön ikääntyessä (THL, 2022b). Muistisairaiden määrää lisää myös sairauteen liittyvien riskitekijöiden yleistyminen. Arvioiden mukaan Suomessa on yli 190 000 muistisairasta henkilöä. On arvioitu, että vuosittain Suomessa sairastuu noin 14 500 henkilöä muistisairauteen. Iso osa heistä on yli 80-vuotiaita, mutta on arvioitu, että myös työikäisistä (35–65-vuotiaista) yli 7000 henkilöllä on muistisairaus. Muistisairauden taustalla on usein elintapojen ja perimän yhteisvaikutus (THL, 2020b). Riskitekijöitä sairaukselle ovat ainakin korkea verenpaine ja kolesteroli, diabetes, ylipaino sekä tupakointi. Tekijät, jotka taas suojaavat sairastumiselta on todettu olevan korkea koulutus, liikunta, terveellinen ruokavalio ja aktiivinen elämä. Ennaltaehkäisevästä näkökulmasta arvio on, että 40 % muistisairauksista johtuisi tekijöistä, joihin voisi vaikuttaa ennalta (THL, 2022a).

Kun muistisairaus huomataan ajoissa, säästää se yhteiskunnan kustannuksia (Martikainen & Viramo, 2015, s. 47). Muistisairauden varhainen toteaminen on myös ihmisen oma etu. Kun hoito ja kuntoutus aloitetaan oikea-aikaisesti, saattaa se hidastaa muistisairauden etenemistä. Muistisairauden etenemisen hidastuminen ja sen eteneminen vaikeaksi sairaudeksi vähentää taloudellista kuormaa. On arvioitu, että Suomessa muistisairaiden hoitoon liittyvät välittömät kustannukset olisivat noin miljardi euroa (THL, 2020a). Muistisairauden vuoksi ihminen hidastuu ja ajautuu helposti tekemään virheitä (Vainikainen, 2016, s. 21). Muistisairauden aiheuttamana ihminen saattaa tuntea itsensä masentuneeksi ja väsyneeksi. Sairaus vaikuttaa mielialaan ja muuttaa persoonallisuutta. Myös arkitaitojen katoaminen kuuluu sairauden kuvaan. Usein läheiset ovat ne, jotka huomaavat muuttuneen käytöksen ensimmäisenä.

Heikkilä ym. (2020, s. 83) ovat tutkineet muistisairaita, joiden muistisairaus on keskivaikea. Tutkimuksessa keskityttiin siihen, millaisten palvelujen avulla nämä pärjäävät kotona. He toteavat, että omaishoitajien rooli muistisairaiden kotona pärjäämiselle on suuri. Myös avioliitossa olevien muistisairaiden kotona pärjääminen on parempi kuin yksinäisten. Tutkimuksen mukaan ne, jotka hakevat säännöllisiä palveluita kotiin, ovat enemmän vailla läheistä, joka heistä huolehtisi. Tutkimuksessa tuli esille se, että muistisairaus heikentää muistisairaalan toimintakykyä. Myös palveluntarpeen lisääntyminen liittyy etenevään muistisairauteen.

Heikkilä ym. (2020, s. 84) ehdottavat muistisairaiden palvelujen parantamiseksi keskitettyä alueellista asiakasohjausta. Ratkaisussaan he ehdottavat, että muistisairaalan omaiset voisivat ottaa asiakasohjaukseen yhteyttä silloin, kun muistisairaalan voinnissa tapahtuu muutoksia. He korostavat, että palveluntarpeen arviointi täytyisi olla keskiössä muistisairaalan palveluja suunniteltaessa. Muistisairaalan hoidossa keskiössä on hyvä elämänlaatu (Vainikainen, 2016, s. 50). Kun muistisairaalla on sosiaalisia kontakteja ja aktiivinen elämä, edistää se muistisairaalan elämänlaatua. Yksin asuvien muistisairaiden kohdalla aktiivisuus ja muiden ihmisten tapaminen korostuvat, kun mietitään tämän hyvinvointia. Muistisairaalan hyvinvointia lisää myös lepo. Muistisairaalla on oikeus osallisuuden kokemukseen (Heimonen & Mäki-Petäjä, 2018, s. 32). Muistisairasta tulee kohdella arvostavasti ja tämän tulee voida päättää omasta elämästään ja hoidostaan.

Halonen (2022, s. 26–27) on tutkinut aikuisten lasten toiveita muistisairaalan hoitoon. Tutkimuksessa selvitettiin myös, millaista hoivaa lapset antavat muistisairaalle vanhemmalleen. Tutkimuksen mukaan lasten antama apu sisältää arjessa auttamista ja hoidollisia toimenpiteitä, kuten lääkkeiden jakamista. Aikuiset lapset kokevat tarvitsevänsä enemmän tietoa

mahdollisista palveluista ja muistisairaahan kohtaamisesta. Lasten tuen tarpeisiin kuuluu myös henkinen tuki, palveluohjaus ja muistisairaahan kotiin saatavat palvelut. Halosen tutkimus osoitti myös, että yksityisen puolen palvelut ovat tulleet keskeiseksi muistisairaiden hoidossa. Halonen (2022, s. 28) korostaa, että aikuisten lasten merkitys muistisairaiden hoidossa on suuri. Halosen mukaan lasten merkitys on lisääntymässä ikäihmisten määrän lisääntyessä. Lasten henkisen tuen tarpeeseen tulisi vastata ammattilaisen antamalla tuella. Yhteistyö ammattilaisen kanssa on tärkeää hoidon riittävyden ja jatkuvuuden kannalta. Ammattilaisen vastuulla on antaa ohjausta ja neuvontaa muistisairaahan omaiselle.

2.3 Mielenterveys- ja päihdeongelmat

Koska ikäihmiset lisääntyvät, lisääntyvät myös ikäihmisten mielenterveysongelmat (Leggett & Zarit, 2014, s. 45–46). Ennaltaehkäisevä työ mielenterveyden haasteiden kanssa kamppailevan ikäihmisen tilanteessa on tärkeässä roolissa. Mielenterveyden haasteet ovat yhteydessä elettyyn elämään liittyviin mielenterveyttä suojaaviin tekijöihin ja riskitekijöihin. Vanhenemiseen liittyvä kehonmuutos ja kognitiiviset muutokset liittyvät psyykkiseen hyvinvointiin (Saarenheimo, 2012, s. 43–44). Näillä seikoilla voi olla kielteinen vaikutus mielen hyvinvointiin. Masennus ja ahdistus liittyvät varsinkin muistisairauksiin. Muistisairas ikäihminen ei välttämättä osaa sanoittaa pahaa oloaan, jolloin mielenterveyden ongelmat jäävät piiloon käytöshäiriöinä. Vanhuuteen liittyy myös menetykset, jotka vaikuttavat omalta osaltaan mielenterveyteen.

Arvioidaan, että 16–30 % yli 65-vuotiaista on mielenterveyden kanssa kamppaileva ikäihminen (Koponen & Leinonen, 2021, s. 808). Yleisimmin ikäihmiset kärsivät mielialahäiriöistä, ahdistuneisuushäiriöistä, psykoosista tai elimellisistä mielenterveyden häiriöistä. Yksinäisyys saattaa aiheuttaa harhaluuloisuutta. Mielenterveyden haasteet on hyvä huomata ikäihmisellä jo aikaisessa vaiheessa, jotta hoito voidaan aloittaa. Hoidon ajoissa aloittaminen on tärkeää, sillä ilman sitä ikäihmisen fyysinen ja sosiaalinen toimintakyky saattaa heiketä nopeaan tahtiin.

Vesa ym. (2017, s. 23, 26) ovat tutkineet ikääntyneiden naisten alkoholinkäyttöä. Heidän mukaansa alkoholinkäyttö on lisääntynyt ikäihmisten keskuudessa. Tutkimus osoittaa, että ikääntyneiden päihdeongelmaan liittyy kotiin eristäytyminen, vaikeus saada apua ja toive siitä, että palvelut saisi kotiin. Naiset, joita oli haastateltu, olivat häpeissään ja tunsivat

syllisyyttä päihteiden käytöstään. Tutkimuksessa haastatellut naiset ovat todenneet, että toivoisivat, että heillä olisi tilanteeseensa tukihenkilö, jonka avulla he pääsisivät kotona olemissen kierteestä pois. Kierre syntyy, kun päihdeongelma hävettää ja ainoa asia, joka tuo helpotusta, on päihteet. Tällöin päihdeongelmainen ei halua poistua kotoaan ollenkaan. Vesan ym. (2017, s. 27–28) tutkimuksessa haastatellut toivat ilmi, että heidän alkoholinkäyttöään ei ollut otettu puheeksi perusterveydenhuollossa. Haastatellut olivat todenneet, että olivat päässeet hoitoon vasta, kun joku läheisistä oli puuttunut asiaan. Haastatellut kokivat, että kotiin jäämissen kierteen vuoksi olisi hyvä, kun palvelut saisi suoraan kotiin. Palvelut, joista he kokivat olevan hyötyä, olisivat keskusteluapu, katkaisuhuolto ja sen jälkeen tapahtuva kuntoutus. Haastateltujen toiveissa oli myös tieto mahdollisista palveluista, alkoholin käytön haitoista sekä vertaistuen mahdollisuudesta.

Vesa ym. (2017, s. 31) ehdottavat ratkaisuksi kotiin jalkautuvaa päihdetyön mallia. Mallin mukaan asiakkaan tilanteen kartoittaminen alkaa siitä, kun asiakkaalla tai tämän läheisellä herää huoli ja otetaan yhteyttä sosiaalityöntekijään tai perusterveydenhuoltoon. Tämän jälkeen sovitaan sosiaalityöntekijän toimesta kotikäynti, tehdään palvelunohjaus, kerrotaan tukihenkilön mahdollisuudesta ja kartoitetaan kotiin saatavat palvelut. Näiden jälkeen tilannetta seurataan ja tehdään tarvittaessa toimenpiteitä.

2.4 Ikäihmisten kokema yksinäisyys

Ikäihmisistä joka kolmas tuntee olevansa yksinäinen (Punainen risti, 2020). Ikäihmisten yksinäisyyden taustalla voi olla iän mukanaan tuoma läheisten suhteiden menettäminen. Lapset ja lastenlapset saattavat asua kaukana. Kun liikkuminen rajoittuu ja voimavarat katoavat, ei ihmissuhteiden hoitaminen ole yksinkertaista. Yksinäinen ikäihminen kokee myös turvattomuutta. Yksinäisyyden myötä ihmiselle tulee ulkopuolisuuden tunnetta, joka saattaa aiheuttaa masennusta tai fyysisiä terveysongelmia. Tiilikaisen (2016, s. 181) tutkimuksessa ikäänntyneiden yksinäisyydestä nousi esille, että ikäänntyneet ovat kohdanneet yksinäisyyttä, joka liittyy läheisiin ihmissuhteisiin, yhteiskuntaan tai yhteisöihin. Yksinäiset ikäihmiset ovat kokeneet rakkaudenkaipuuta, arvottomuutta, tarpeettomuuden tunnetta ja ulkopuolisuutta.

Kangassalon ja Teerin (2017, s. 287) tutkimuksessa ikäihmisten yksinäisyyteen liittyviä syitä havaittiin olevan leskeksi jääminen, terveyden- ja toimintakyvyn muuttuminen sekä asuinympäristön muuttuminen. Tutkimuksen mukaan yksinäisten ikäihmisten arjessa ei ollut paljon

tapahtumia. Kangassalo ja Teeri (2017, s. 288) ehdottavat, että yksinäisten ikäihmisten tilanteen helpottamiseksi tulisi palveluja kehittää siten, että toimintaa tuotaisiin ikäihmisten lähelle. Myös ennaltaehkäisevä toiminta esimerkiksi ikäihmisen elämäntilanteen muuttuessa olisi tarpeellista, mutta heidän mukaansa haasteellista toteuttaa. Rahikan ym. (2020, s. 113) tutkimuksessa haastatellut yksinäiset ikäihmiset toivoivat, että ikäihmisille järjestettäisiin toimintaa, joka toisi vuorovaikutusta heidän elämäänsä. Mielenkiintoa ylläpitävä toiminta ja vertais-tuki olivat tutkimuksen mukaan sellaisia asioita, joita haastatellut kaipaivat elämäänsä yksinäisyyden poistamiseksi.

Koronapandemia lisäsi ikäihmisten yksinäisyyttä (Uotila & Jolanki, 2022, s. 282). Asetetut koronarajoitukset ja ikäihmisen oma terveys vaikuttivat yksinäisyyden kokemukseen. Ikäihmisille tarkoitettu vahva suositus pysyä kotona on saattanut johtaa siihen, että ikäihminen on käsittänyt, ettei ulkoilukaan ole sallittua. Ongelma pandemia-aikana on ollut ikäihmisten huono osaaminen digitaadoissa. Yhteydenpito läheisiin on rajoittunut tämän takia ja yksinäisyyden kokemus on lisääntynyt. Koronapandemian myötä myös ikäihmisten syrjäytyminen on noussut huolenaiheeksi (Vanhustyön keskusliitto, 2022). Syrjäytyminen voi tarkoittaa, että ikäihminen on syrjäytynyt usealla elämän osa-alueella. Ikäihmisellä syrjäytyminen voi liittyä vanhenemiseen, mutta osalla se voi olla ylisukupolvista. Ikäihmisten syrjäytymisellä on negatiivinen vaikutus paitsi yksilölle itselleen, myös yhteisölle ja yhteiskunnalle. Syrjäytyminen voi olla mm. palveluista syrjäytymistä. Palveluista syrjäytynyt ikäihminen ei saavuta palveluja (Topo ym., 2021, s. 293). Tämä liittyy usein pieniin tuloihin, syrjässä asumiseen, yksinasumiseen, sosiaalisten suhteiden puutteeseen ja matalaan koulutukseen. Asuinpaikan vuoksi syrjäytyneen ikäihmisen koti sijaitsee usein kaukana palveluista.

3 ETSIVÄ VANHUSTYÖ JA SEN KEHITTÄMINEN

3.1 Lainsäädäntö

Ikäihmisten hyvinvointia tukevista laeista käsitellään sosiaalihuoltolakia (1301/2014), vanhuspalvelulakia (980/2012) sekä terveydenhuoltolakia (1326/2010). Laeista poimittiin kohdat, jotka tukevat etsivän vanhustyön tarvetta.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 4 §:n mukaan asiakkaan etu tulee huomioida niin, että eri toimintatavat turvaavat asiakkaan hyvinvoinnin, oikea-aikaisen ja oikeanlaisen avun sekä mahdollisuuden osallisuuteen. Lain 7 a §:n mukaan sosiaalipalvelujen yhteydessä tulee järjestää etsivää työtä, joka ehkäisee syrjäytymistä. Sosiaalipalveluja on lain 11 §:n mukaan järjestettävä jokapäiväisestä elämästä selviytymisen tueksi sekä syrjäytymisen estämiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.

Hyvinvointialueella asuvalla on oikeus saada riittävät sosiaalihuollon palvelut sosiaalihuoltolain (1301/2014) 12 §:n mukaan. Lain 19 §:n ja 19 a §:n mukaan tukipalveluja ja kotihoitoa on järjestettävä henkilölle, jonka toimintakyky on korkean iän vuoksi heikentynyt. Tukipalveluja ovat ateriapalvelu, vaatehuoltopalvelu, siivouspalvelu, asiointipalvelu sekä osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävä palvelu. Kotihoitoon kuuluu hoito ja huolenpito, toimintakykyä edistävä toiminta sekä kotisairaanhoido.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 33 §:n mukaan sosiaalipalvelut on toteutettava niin, että ne soveltuvat kaikille. Palveluihin täytyy voida hakeutua oma-aloitteisesti tarpeeksi ajoissa. Sosiaalipalveluista täytyy tiedottaa niin, että ne ovat saavutettavia ja tulevat ymmärretyiksi. Lain 36 §:n mukaan palvelutarpeen arviointi on tehtävä yli 75-vuotiaalle seitsemän päivän kuluessa siitä, kun sosiaalihuollon tarve on ilmennyt. Arviointi tehdään yhdessä omaisten kanssa elämäntilanteen mukaan. Palvelutarpeen arvioinnin taustalla on selvittää, onko henkilöllä tuen tarvetta. Lain 39 §:n mukaan palvelutarpeen arvioinnin lisäksi on tehtävä asiakassuunnitelma ja se on tarkistettava tarvittaessa. Sosiaalihuoltolain 41 §:n mukaan henkilön tilanteeseen on huolehdittava riittävästi moniammatillista osaamista, jotta henkilö saisi riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Palveluiden tulee muodostaa asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden.

Vanhuspalvelulain (980/2012) 5 §:n mukaan kunnan ja hyvinvointialueen on laadittava suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi. Hyvinvointialueen on suunnitelmassaan korostettava kotona asumista ja kuntoutumista edistäviä toimenpiteitä. Hyvinvointialueen tulee kerätä palautetta palveluja käyttäviltä ja heidän omaisiltaan, jotta turvataan palvelujen laatu ja riittävyys. Lain 12 §:n mukaan hyvinvointialueen tulee järjestää neuvontapalveluja, terveystarkastuksia ja kotikäyntejä, jotka tukevat ikääntyneiden hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista. Myös terveydenhuoltolain (1326/2010) 13 §:n mukaan hyvinvointialueen on järjestettävä alueensa asukkaille terveysneuvontaa ja terveystarkastuksia hyvinvoinnin lisäämiseksi.

Vanhuspalvelulain (980/2012) 15 a §:n mukaan hyvinvointialueella tulee olla käytössään RAI-arviointivälineistö ikääntyneen toimintakyvyn arvioinnissa. Lain 25 §:n mukaan ammattihenkilön on ilmoitettava sosiaali- ja terveydenhuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, joka ei pysty huolehtimaan itsestään, sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle. Terveydenhuoltolain (1326/2010) 20 §:n mukaan elinolosuhteita tulee kehittää niin, että ne vahvistavat mielenterveyttä suojaavia tekijöitä ja ennaltaehkäisevät mielenterveyden haasteiden syntymistä. Lain 27 §:n ja 28 §:n mukaan hyvinvointialueen on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa mielenterveyspalveluissa sekä päihde- ja riippuvuushoidossa. Hyvinvointialueen on järjestettävä myös ehkäisevää mielenterveyden- sekä päihde- ja riippuvuushoitoa.

Kauppisen ym. (2023, s. 21) järjestäjäkysely ikäihmisten palvelujen riittävydestä kohdentui kunnille ja kuntayhtymille. Kysely on tehty vuonna 2022. Kyselyssä selvisi, että 56 % kunnista ja kuntayhtymistä arvioi kotihoidon olevan alueellaan riittävää. Tehostettua palveluasumista taas 41 % kunnista ja kuntayhtymistä arvioi olevan riittävästi. Muutama prosentti vastanneista arvioi kotihoitoa ja tehostettua palveluasumista olevan liikaa alueellaan. Vastanneista yhdeksän prosenttia arvioi ikäihmisten sosiaalihuollon laitoshuoltoa ja 16 % terveyskeskusten pitkäaikaishoitoa olevan riittämättömästi. Tavallinen palveluasuminen osoittautui riittämättömäksi vastaajista puolen mielestä. Myös perhehoito osoittautui riittämättömäksi lähes puolen (44 %) mielestä.

3.2 Etsivän vanhustyön toteuttaminen

Lain mukaan kunnan on huomioitava ikäihmisten palveluntarve (Kuikka, 2015, s. 13–14). Kunnan tulisi tehdä yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa ikäihmisten palveluiden

turvaamiseksi. Ikäihmisten palveluntarpeen arvioiminen on osa etsivää vanhustyötä. Kuntien on huolehdittava, että ikäihmisten palvelut ovat ennaltaehkäiseviä ja oikea-aikaisia. Etsivän vanhustyön tavoitteena on tukea ikäihmistä tämän arjessa (Pietilä & Saarenheimo, 2018, s. 578). Etsivään vanhustyöhön kuuluu arjessa tukemisen lisäksi ratkaisujen etsiminen ongelmiin, yksinäisyyden helpottaminen, voimavarojen etsiminen ja mahdollisuuksien selvittäminen. Tällainen psykososiaalinen tuki on osoittautunut lisäämään ikäihmisen hyvinvointia.

Yhdysvalloissa etsivää vanhustyötä toteutetaan ”portinvartijamallilla” (Pietilä & Saarenheimo, 2018, s. 575). Tämä tarkoittaa sitä, että asuinalueen asukkaita koulutetaan tunnistamaan niitä ikäihmiä, jotka tarvitsevat palveluita ja hyötyisivät niistä. On havaittu, että näin löydettyjen ikäihmisten hyvinvointi on lisääntynyt heidän saamansa ohjauksen ansiosta. Etsivän vanhustyön muotona työntekijöiden tai vapaaehtoisten kotikäynnit ovat osoittautuneet parhaimmaksi keinoksi tukea tarvitsevien ikäihmisten löytämisessä.

Helsingissä etsivää vanhustyötä toteuttaa Mereo (i.a.), joka on yleishyödyllinen yhdistys. Etsivää vanhustyötä he toteuttavat helsinkiläisten yli 65-vuotiaiden ikäihmisten kotona. Tavoitteena on lisätä asiakkaiden osallisuutta ja vähentää yksinäisyyttä. Työ on ennaltaehkäisevää ja asiakkaan omalla tahdolla on suuri merkitys. Asiakkaiden kanssa voidaan miettiä lähialueen palveluita ja auttaa arkipäiväisten asioiden kanssa. Asiakkaalle voidaan etsiä myös vapaaehtoinen ystävä tai tukea ryhmätoimintoihin osallistumista. Asiakkaan kanssa voidaan myös olla pidemmän aikaa yhteydessä.

Ikäinstituutin (2021) Löydetyksi tuleminen-Elämänote-ohjelman toimintamalleja -koosteessa esitellään eri tapoja toteuttaa etsivää vanhustyötä. Koosteessa nostetaan esille termi ”löytävä vanhustyö”. Varsinais-Suomessa Fingerroosin säätiö toteuttaa etsivää vanhustyötä yhdessä mielenterveys- ja päihdeyksiköiden, sosiaalitoimen ja asiakasohjaajien kanssa. Etsivää vanhustyötä tehdään myös yhteistyössä järjestöjen, yritysten ja seurakuntien kanssa. Ikäihminen itse saa valita paikan, jossa hänet kohdataan. Ensin rakennetaan luottamus yhdessä ikäihmisen kanssa, minkä jälkeen voidaan aloittaa keskustelu tämän elämäntilanteesta.

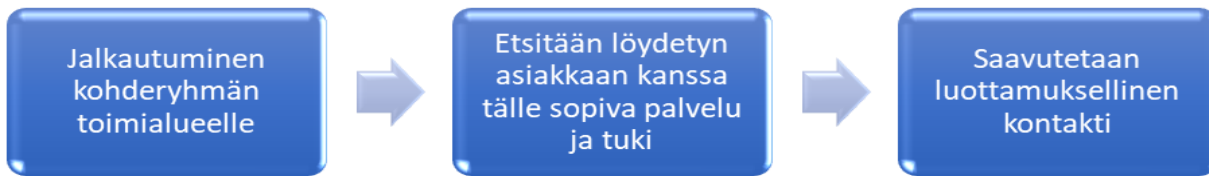
Ikäinstituutin (2021) koosteen mukaan Ikäarvokas toteuttaa etsivää vanhustyötä yhteydenottokortin muodossa. Kortin ikäihminen voi saada esimerkiksi postin kautta, apteekista, taksista tai erilaisista tapahtumista. Yhteydenottokortin tavoitteena on, että yksinäinen ja palvelujen ulkopuolella oleva ikäihminen tavoitettaisiin siten, että tämä valitsee yhteydenottokortista tahon, joka voi olla häneen yhteydessä. Suomen asumisen apu Ry puolestaan ehdottaa

etsivän vanhustyön muodoksi jalkautumista erilaisiin tapahtumiin. Tavoitteena on, että päästäisiin keskustelemaan toiminnasta ihmisten kanssa. KOKEVA-hanke (Kerava) toteuttaisi jalkautuvaa etsivää vanhustyötä ovelta ovelle-periaatteella.

Ikäinstituutin (2021) koosteessa Kaiku-hanke Tampereella ehdottaa etsivälle vanhustyölle ruokakaupassa käynnin yhteydessä toimivaa ”juttelukammaria”. Juttelukammarissa ikäihminen kohdattaisiin kiireettömästi. Samalla saataisiin tietoa ikääntyneiden tuen tarpeesta muutoin vaikeasti tavoitettavien ikäihmisten osalta. Omakotisäätiön Kanto-hankkeen mukaan palvelutalosta käsin voisi henkilökunta ja vapaaehtoiset jalkautua esim. kauppakeskuksiin, kerhoihin ja taloyhtiöiden kokouksiin, joissa ikäihmisiä todennäköisesti kohdataan. Ikäihmisille kerrottaisiin palvelutalon toiminnasta, alueen palveluista ja mahdollisuudesta keskusteluapuun. Ehtoovirkkuhanke Joensuussa taas jalkautuisi ruokajakeluun, jossa on mahdollisuus kohdata ruoka-apua hakevia ikäihmisiä ja kertoa heille esim. keskusteluavusta. Etelä-Pohjanmaalla Muistiyhdistys ry ehdottaa mallia, jossa tehtäisiin ikäihmisten unelmia todeksi. Tavoitteena on, että ikäihminen tulee kuulluksi. Mallin mukaan ikäihminen saisi kertoa toteutumattoman haaveen, josta tehtäisiin toteuttamissuunnitelma ja haave toteutettaisiin.

3.3 Palvelupolku etsivälle vanhustyölle

Etsivän vanhustyön tavoite on löytää syrjäytyneitä ja palveluiden ulkopuolelle jääneitä ikäihmisiä (Kuikka, 2015, s. 17–18). Etsivään vanhustyöhön kuuluu jalkautuminen ikäihmisten toiminta-alueelle. Tämän jälkeen etsitään ikäihmisen tarpeeseen liittyvä palvelu tai tukimuoto. Tavoitteena on muodostaa luottamuksellinen suhde asiakkaan kanssa. Etsivän vanhustyön avulla ikäihmisille mahdollistetaan tuki ja palvelut, joita heillä ei vielä ole.

Kuvio 1. Etsivän vanhustyön palvelupolku (soveltaen, Kuikka 2015, s. 17).

Etsivä vanhustyö voi jalkautua esim. kauppoihin tai kadulle (Kuikka, 2015, s. 17–18). Etsivän vanhustyön taustalla on jalkautuessaan kokonaisvaltaista tiedottamista, tietojen keräämistä ja palveluita. Etsivä vanhustyö voidaan määritellä psykososiaaliseksi muutostyöksi. Etsivän vanhustyön tulisi olla matalan kynnyksen toimintaa, jolloin asiakkaaksi voi päästä kuka vain. Tavoitteena on, että ikäihminen itse vaikuttaa oman elämänsä suuntaan etsivän vanhustyön tukemana. Kuviossa 1 on määritelty palvelupolku Kuikan (2015, s. 17) mukaan.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Laadullinen tutkimus

Tämä opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Alasuutarin (2011, s. 38) mukaan laadullisen analyysin avulla aineistoa käsitellään kokonaisuutena. Alasuutarin (2011, s. 39) näkemys on, että laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kaksiosaisesti havaintojen pelkistäminen ja arvoituksen ratkaiseminen. Laadullisessa tutkimuksessa teoria on keskeisessä roolissa (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 23, 27). Teoria on yhtä kuin viitekehys. Laadullinen tutkimus on empiiristä. Laadullisen tutkimuksen töissä voidaan myös esittää haastatteluista sitaatteja, jotka tukevat tuloksien esittämistä.

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on käsitellä tutkittavan ilmiön laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisuutena (Jyväskylän yliopisto, 2021). Laadullisen tutkimuksen empiirisyys ei tarkoita, etteikö laadullinen tutkimus voisi olla teoreettista (Juhila, i.a.). Laadullisen tutkimuksen taustalla ovat erilaiset aineistot ja niiden analysointi. Laadulliseen tutkimukseen kuuluu myös teoreettinen näkökulma, ilman sitä ei laadullista tutkimusta voi tehdä.

Valitsin laadullisen tutkimuksen, koska se sopi parhaiten tavoitteeseeni saada henkilökohtaisempaa tietoa ikäihmisten näkemyksestä etsivään vanhustyöhön. Laadullisen tutkimuksen avulla koin saavani ikäihmisten äänen perusteellisemmin kuuluville. Etsivä vanhustyö aiheena on ainakin tällä alueella uusi, joten laadullinen tutkimus palveli parhaiten tavoitetta siitä, että tutkittavat ymmärsivät, mitä tutkimus koskee.

Tähän tutkimukseen etsin haastateltavat ikäihmiset itse. Haastateltavat löytyivät tuttavien kautta. Yhteistyötahona minulla oli Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue. Hyvinvointialueelta haastattelin kahta asiantuntijaa sen jälkeen, kun olin haastatellut ikäihmiset. Asiantuntijoiden haastattelu oli ryhmähaastattelu.

4.2 Teemahaastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Tässä opinnäytetyössä käytin teemahaastattelua aineistonkeruumenetelmänä. Teemahaastattelussa on kyse siitä, että tutkijalle muotoutuu käsitys tutkittavasta ilmiöstä (Kananen, 2014, s. 72). Vastaukset muodostavat ymmärryksen ilmiöstä ja nostattavat jatkokysymyksiä.

Haastatteluista tutkija muodostaa kokonaiskuvan. Tutkimuskysymykset auttavat haastattelun kysymysten hahmottamista. Haastattelutilanne vaatii vuorovaikutusta, jotta tutkija saa haastatteluista mahdollisimman paljon irti. Haastattelijan on luotava luottamuksellinen ilmapiiri. Teemahaastattelu perustuu etukäteen mietittyjen teemojen ympärille (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006). Teemahaastattelun avulla tarkoitus on ottaa huomioon ihmisten tulkinnat ja antaa haastateltavien puhua vapaasti.

Teemahaastattelu tulee kyseeseen silloin, kun tutkittava ilmiö ei ole tuttu (Kananen, 2014, s. 76–77). Teemahaastattelu on yksi yleisin tiedonkeruumenetelmä laadullisessa tutkimuksessa. Tutkittava on haastatteluissa pääosassa. Tutkijan tehtävänä on kuunnella ja tehdä tarvittaessa lisäkysymyksiä. Teemahaastattelu rakentuu niin, että haastattelu aloitetaan yleisellä tasolla ja kysymykset etenevät yksityiskohtaisemmiksi haastattelun edetessä. Teemojen muodostamisen avulla tutkija voi luottaa siihen, että haastattelussa käydään läpi kaikki aiheet, jotka ovat tärkeitä tutkimuksen kannalta.

Haastatteluideni tavoitteena oli saada selville ikäihmisten näkemys siitä, miten ikäihmiset ohjautuisivat etsivän vanhustyön piiriin parhaiten ja missä muodossa palvelut haluttaisiin. Ikäihmisille kohdistetun haastattelurungossa (liite 1) minulla oli neljä teemaa: taustatiedot, etsivän vanhustyön piiriin löytyminen, palvelujen muototeema ja sana on vapaateema. Lisäksi järjestin asiantuntijoille ryhmähaastattelun, jossa keräsin tietoa ikäihmisten haastatteluista esiin nousseiden seikkojen analysointiin. Ikäihmisten haastattelut noudattivat teemoja. Joissain haastatteluissa tein lisäkysymyksiä haastattelurungon ulkopuolelta.

4.3 Haastattelujen toteuttaminen

Tein haastattelurungon alkusyksyllä 2023 sen jälkeen, kun olin saanut Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueelta tutkimusluvan. Tässä vaiheessa tutkimukseni teoreettinen viitekehys oli lähes valmis. Tein haastattelurungon perustuen teoriaan, tutkimuskysymyksiin ja tutkimuksen tavoitteeseen. Alun perin tarkoituksena oli, että hyvinvointialueelta asiakasohjaajat olisivat etsineet minulle haastateltavat ikäihmiset. Minusta riippumattomista syistä haastateltavat eivät kuitenkaan löytyneet tätä kautta. Etsin haastateltavat ikäihmiset itse. Haastateltavat löytyivät lähinnä tuttavien kautta. Ikäihmisten haastattelujen jälkeen järjestin ryhmähaastattelun hyvinvointialueen vanhustyön asiantuntijoille. Tässä haastattelussa nostin esille tuloksia, joita olin

poiminut ikäihmisten haastatteluista. Asiantuntijat kommentoivat näitä tuloksia ja esittivät kehitysehdotuksia etsivän vanhustyön palvelupolkuun.

Haastattelin neljää ikäihmistä. Haastattelut toteutuivat aikavälillä 5.10.–21.10.2023. Litteroitua tekstiä tuli 21 sivua, teksti oli fonttikoolla 12 ja riviväli oli 1,5. Ryhmähaastattelussa oli kaksi vanhustyön asiantuntijaa Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueelta. Tämä haastattelu toteutui 25.10.2023. Tästä ryhmähaastattelusta litteroitua tekstiä tuli 14 sivua fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5. Haastatelluista ikäihmisistä käytän koodeja H1, H2, H3 ja H4. Haastatelluista asiantuntijoista käytän koodeja AH1 ja AH2.

4.4 Aineiston analyysi

Kun tiedonkeruu on tehty, on sen perusteella vastattava tutkimuskysymyksiin (Kananen, 2014, s. 43). Aineistoa arvioidaan analyysimenetelmällä. Aineistolähteen analyysin tavoitteena on, että tutkimusaineistosta saadaan teoreettinen kokonaisuus (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 108). Aikaisemmat teoriat eivät ohjaa analyysin tekemistä eikä lopputulosta. Analyysin tulee olla aineistolähteistä. Analyysiyksiköiden valintaa ohjaa tutkimuksen tarkoitus ja tehtävänasettelu. Analyysiyksiköiden ei tule olla etukäteen mietittyjä. Tässä tutkimuksessa on käytetty aineistolähtöistä analyysia.

Aineistolähtöisessä analyysissä haastattelujen kuuntelemisen ja lukemisen jälkeen ensimmäiseksi poistetaan ylimääräinen tieto aineistosta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 123). Tässä vaiheessa etsitään pelkistettyjä ilmauksia. Tämän jälkeen ilmaukset listataan. Seuraavaksi ilmauksista tunnistetaan samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia, joista muodostetaan alaluokkia. Alaluokat yhdistetään ja niistä tehdään yläluokkia. Viimeisenä yläluokista muodostetaan pääluokkia. Näin luodaan kokoava käsite.

Taulukko 1. Esimerkki analyysistä.

Pelkistetty ilmaisu	Alateemat	Yläteemat	Pääteema
En ole tarvinnut palveluita	Palveluiden tarve vähäinen	Palveluista ei tiedetä hyvän toimintakyvyn vuoksi	Saatavilla olevien palveluiden huono tietämys
En ole paneutunut palveluihin	Palveluista ei ole otettu selvää		
Tunnen itseni terveeksi	Terveys hyvä		
Yhteydenotot koskevat sitä, mitä palveluja mahdollista saada	Tietoa kysytään asiantuntijoilta	Tiedon tarve	

Tässä opinnäytetyössä käytin teemoittelua haastattelurungon tekemisessä. Mietin teemat etukäteen. Haastatteluaineistosta nousi kuitenkin muitakin teemoja toisin kuin alun perin olin miettinyt. Käytin aineiston analyysissä apuna taulukkoa, johon ryhmittelin pelkistetyt ilmaukset, alateemat, yläteemat ja pääteeman. Taulukossa 1 on esimerkki tästä analyysistä.

4.5 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen tekemisen aikana tulee kunnioittaa tutkittavien ihmisarvoa, yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta (Vuori, i.a.). Tutkimuksen tekemisen aikana ei tule aiheuttaa tutkittaville vahinkoa tai haittaa. Tutkittavia tulee kohdella tasa-arvoisesti ja ihmisarvoisesti. Olen sitoutunut noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023, s. 12) hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Tutkimuksen eettisyyden tulee näkyä koko tutkimusprosessin ajan (Suomen Akatemia, i.a.). Eettisyys tulee näkyä mm. tutkittavan suostumuksessa, tutkittavan anonymiteetissä ja tutkimuksesta vetäytymisen mahdollisuudessa.

Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus on kulkenut tämän opinnäytetyöprosessin jokaisessa vaiheessa. Olen noudattanut ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisiä suosituksia. Haastattelut toteutin kunkin ikäihmisen omassa kodissa. Haastattelua ei kuullut kukaan muu. Ennen haastattelua kävimme läpi tutkimuksen tarkoituksen ja tietosuojaselosteen (liite 2). Tutkittavat allekirjoittivat suostumuslomakkeen haastattelulle. Myös asiantuntijoiden kanssa kävimme tutkimuksen tarkoituksen ja tietosuojaselosteen läpi. He allekirjoittivat myös suostumuslomakkeen haastattelulle. Ennen allekirjoittamista annoin kaikille riittävästi aikaa

perehtyä suostumuslomakkeeseen. Kaikille haastateltaville annoin tutkimuksen tarkoituskortin ja tietosuojaselosteen.

Tallensin haastattelut nauhurille. Poistin haastattelut asianmukaisesti nauhurilta aineiston analyysin jälkeen. Minulla oli myös puhelin nauhoittamassa haastatteluja. Myös puhelimesta poistin haastattelut aineiston analyysin jälkeen asianmukaisesti. Litteroin haastattelut tietokoneelle, jonka lukituksen avaukseen tarvitaan salasana. Salasana on ainoastaan minun tiedossani. Haastatteluaineisto on ollut koko tutkimuksen ajan vain minun käytössäni. Kaikki haastatteluaineistot olen hävittänyt tutkimuksen julkaisun jälkeen asianmukaisesti. Haastateltavien nimi, ikä ja sukupuoli ei ilmene tutkimuksesta. Haastateltavat on tässä raportissa koodattu, joten heitä ei voi yhdistää heidän henkilötietoihinsa.

Laadullisen tutkimuksen yhteydessä puhutaan tutkimuksen luotettavuudesta totuuden ja objektiivisuuden näkökulmasta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 158). Lehtonen (2021) määrittelee objektiivisuuden olevan tutkijan havaintokykyä, asiantuntemusta ja puolueettomuutta. Uskon, että haastateltavat puhuivat totta ja haastatteluissa ilmi tulleet mielipiteet olivat heidän omiaan. Uskon näin, koska tutkimukseni tarkoitus on kehittää etsivää vanhustyötä, joten myös haastattelemani ikäihmiset ja asiantuntijat hyötyvät siitä, että he vastaavat kysymyksiin totuudenmukaisesti. Olen koko opinnäytetyöprosessin ajan tarkastellut etsivään vanhustyöhön liittyviä kysymyksiä ja aihealueita objektiivisesti. Koska aihetta ei ole tutkittu ennestään paljon, on ollut melko helppo tarkastella aihetta objektiivisesti ilman ennakkokäsityksiä.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Etsivä vanhustyö-käsite

Haastattelin neljää ikäihmistä ja kahta asiantuntijaa. Haastattelut toteutuivat lokakuun 2023 aikana. Haastateltavat ikäihmiset eivät olleet palvelujen piirissä haastatteluhetkellä. Asiantuntijat työskentelivät ikäihmisten parissa haastatteluhetkellä. Ikäihmisiltä kysyttiin, onko etsivä vanhustyö sanana tuttu. Ikäihmisille etsivä vanhustyö terminä ei ollut tuttu.

No eipä suuremmin, että kun kuulin, että tälläänen haastattelu tuloo niin kattoon kyllä, että mitähän se pitää sisällänsä. Että sen verran, mutta en enemmmin ollu kuullu siitä asiasta mitään. (H1)

Ikäihmisten haastatteluista kävi ilmi, että etsivä vanhustyö sanana oli uusi. Jotkut haastatteluista olivat ottaneet selvää käsitteestä ennen haastattelua. Kun avasin käsitteen haastatteluille, he ymmärsivät, mistä etsivästä vanhustyöstä on kyse. Etsivän vanhustyön tarkoitus koettiin hyväksi ja osa toivoi, että myös alueelle tulisi toimintaa. Haastatellut kokivat, että etsivästä vanhustyöstä on esim. mediassa puhuttu tosi vähän. Näin ollen he kokivat, että tietoa etsivästä vanhustyöstä ei ole ollut saatavilla muuta kuin itse hakemalla.

Asiantuntijat kokivat, että tietämättömyys etsivän vanhustyön käsitteestä johtuu siitä, että alueella ei ole paljoa etsivän vanhustyön toimintaa. He kokivat, että käsite saattaa olla outo, mutta käsitteen avaamisen jälkeen moni ymmärtää, mistä on kyse. Toinen asiantuntijoista nosti esille, että etsivä vanhustyö on myös käsitteenä uusi suomen kielessä. Etsivä nuorisotyö -käsite ymmärretään laajalti. Etsivän nuorisotyön taustalla on sama ajatus kuin etsivän vanhustyön.

Jos mietitään jotaki etsivää nuorisotyötä niin sitä on kuitenkin ollu pidempään ja se ymmärretään. Sielä on niitä ns. syrjäytyneitä, mutta ei sitte osata välttämättä mieltää sitä, että ikäihmisillä on vähän samanmoisia ongelmia vähä eri kontekstis. (AH1)

Asiantuntijat pohtivat, että ikäihmisten ja nuorten ongelmat ovat hyvin samankaltaisia. Molemmille tulee samankaltaisia tunteita siinä elämänvaiheessa, jossa he elävät. Ikäihmiset ja nuoret saattavat kokea, että he jäävät yksin ongelmiansa kanssa. Myös kehonmuutokset saattavat ahdistaa molempia, ikääntyneitä ja nuoria. Molemmissa ihmisryhmissä myös syrjäytyminen on merkittävä haaste.

5.2 Tietämättömyys palveluista

Ikäihmisten haastattelussa heiltä kysyttiin, mitä ikäihmisille tarkoitettuja palveluita he pitävät tärkeänä ja ovatko palvelut heidän mielestään helposti saatavilla. Näihin kysymyksiin ei tullut laajoja vastauksia ja ymmärsin, että tietoa mahdollisista palveluista on heillä vähän. Haastattelemani ikäihmiset eivät olleet palveluiden piirissä, joten he eivät olleet vielä ottaneet selvää, mitä palveluja on saatavilla.

Hankalia kysymyksiä yhtäkkiä, ku tuntee itsensä niin terveeksi. Ei sitä niinku osaa ajatella, että mitä mä ny yhtäkkiä tarvittisin sitte. (H2)

En oo itte ny koskaan niitä suuremmin käyttäny tai tarvinnu tai paneutunu niin niihin, mutta niin kyllä mä nyt varmaan jotaki kanavia tiän mihkä mä yrittääsin ottaa yhteyttä, jos mä jotain tarvisin. (H1)

Asiantuntijat tunnistivat tilanteen. Toinen heistä kertoi, että hänelle tulee usein puheluita, joissa kysytään, mitä palveluita on mahdollista saada. Asiantuntijoita haastatellessa nousi esiin, että jonkinlainen infopaketti alueen palveluista, joita ikäihmisten on mahdollista saada, olisi tarpeen. Tähän voisi koota ihan kaikki ikäihmisten palvelut kolmatta sektoria myöten. Siitä hyötyisivät ikäihmisten lisäksi myös ammattilaiset.

5.3 Huoli ammattilaisten riittävydestä

Ikäihmisten haastatteluissa nousi esille huoli siitä, miten sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset tulevaisuudessa riittävät. Kysyessäni, ovatko palvelut heidän mielestään helposti saatavilla, yksi haastatelluista piti tätä riippuvaisena resursseista. Yksi haastatelluista koki, että vaikeutta palveluiden saamiseen luo ammattilaisten puute.

Ehkä vaikeutta ajattelisin, että tuottaa se, että ei oo niitä tekijöitä. (H2)

Yksi ikäihmisistä koki, että ikäihmisten palvelut on hienosti järjestetty, mutta ammattilaisten puute on ongelma. Asiantuntijat tunnistivat, että huoli ammattilaisten riittävydestä on yleinen. Toinen heistä oli sitä mieltä, että tulevaisuuteen täytyy asennoitua toisin. Toinen koki, että täytyy löytää muita ratkaisuja tilanteeseen. Hän myös arvioi, että tulevaisuudessa täytyy mahdollisesti tyytyä vähempään.

Asiantuntijoita haastatellessa he ennustivat, että myös Suomessa ollaan menossa siihen suuntaan, että omaisten merkitys ikäihmisten hoitamisessa korostuu entisestään. Asiantuntijat puhuivat kulttuurin muutoksesta tähän liittyen. Hyvinvointialueet eivät pysty vastaamaan ikääntyneiden kasvavaan määrään. Asiantuntijat painottivat, että tällainen yhteiskunnan muutos on suuri haaste.

– – kokonaisuus tulee olemaan paljon yhteisöllisempää, mennään vähän niinku tonne Välimeren kulttuurin ympärille enemmän, että isovanhemmat hoitaa lapsenlapsia ja lapset ja lapsenlapset hoitaa isovanhemmat. (AH2)

Asiantuntijat olivat sitä mieltä, että tulevaisuudessa kaikki on yhteisöllisempää. Hoitajat eivät yksinkertaisesti riitä, jolloin perheen rooli korostuu toistensa huolehtimisessa. Ikääntyneiden määrä on niin suuri, että hyvinvointialueet eivät tule pystymään vastaamaan palveluntarpeeseen.

5.4 Kolmannen sektorin ja kunnan rooli

Ikäihmisten haastatteluista nousi esille kolmannen sektorin rooli. Yhden ikäihmisen ajatuksena oli, että etsivä vanhustyö yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa voisi toimia. Hän mainitsi seurakunnan yhtenä mahdollisena yhteistyötahona. Asiantuntijat nostivat mm. Eläkeliiiton ja MLL:n myös mahdollisina yhteistyötahoina.

– – se yhteistyö niinku sen etsivän vanhustyön puitteis niinku esimerkiksi seurakunnan kans tai mitä niitä ny olis tälläisiä instanssia niin vois olla ihan hyvä asia. (H1)

Asiantuntijat pohtivat, että ikäihmisiä tulisi saada enemmän esim. MLL:n toimintaan mukaan vapaaehtoisina. Yksinäisille, mutta vielä toimintakykyisille ikäihmisille olisi varmasti tarvetta esimerkiksi ”varamummoina” lapsiperheelle, jolla ei ehkä ole isovanhempien tukea saatavilla. Tällainen toiminta olisi hyvin vastavuoroista, ikäihminen tuntee itsensä tarpeelliseksi ja lapsiperhe saa tukea.

– – ja mikä osallisuuden ja merkityksellisyyden kokemus, ku pääsis auttaan jotaki perhettä. Jos ei ole vaikka niitä omia lastenlapsia. (AH2)

Asiantuntijoita puhututti myös kunnan rooli etsivän vanhustyön järjestämisessä. Asiantuntijat katsoivat, että kunnalla tulisi olla jopa päävastuu etsivän vanhustyön järjestämisestä. Oletus

on, että hyvinvointialue olisi päävastuussa tästä. Asiantuntijoiden mukaan hyvinvointialue voisi tehdä yhteistyötä kunnan kanssa etsivän vanhustyön asioissa.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuuluu kunnalle. Ei saa jättää hyvinvointialueelle liikaa vastuuta. Niin kunnan täytyis osallistua juuri tähän etsivään työhön. (AH2)

Asiantuntijoiden mukaan kunnan rooli olisi löydyttävä ja osoitettava, että ikäihmisten hyvinvoinnin turvaaminen kuuluu myös kunnalle. Kuntia tulisi herätellä siihen, että heitä tarvitaan. Myös esimerkiksi MLL:n toiminnassa voisivat ikäihmiset näkyä joko vapaaehtoisina tai tuen tarvitsijoina. Toinen asiantuntijoista nosti esille, että 4 H:n toiminnassa olevat nuoret voisivat perustaa yrityksen, jonka puitteissa he kävisivät ikäihmisten luona tarjoamassa apuaan tai pitämässä seuraa.

5.5 Palvelut kotiin

Ikäihmisten haastatteluista selvisi, että koti on paras paikka asua, mikäli se on mahdollista toimintakyvyn näkökulmasta. Palvelut, joita ikäihmiset kaipaavat ovat kotona asumiseen liittyviä. Ikäihmiset kaipaavat apua koti- ja ulkotöihin, kuten siivoamiseen, haravoimiseen, lumen luontiin tai ruohon leikkaamiseen. Varsinkin siivoaminen ja puhtaanapito nousi tärkeäksi palvelun muodoksi. Yksi haastatelluista ikäihmisistä nosti esille, että hän kaipaaisi, että esim. ulkotöitä voisi tehdä yhdessä hänen kanssaan. Hän ajatteli myös, että mikäli tulevaisuudessa hän jäisi yksin, olisi mukava, jos palveluiden myötä hän saisi seuraa.

– – niin joku auttaas mua ja yhyres tehtääs jotaki tälläästä vaikka puutarhahomia ja jotain miksei ny jotaki sisähommiaki. (H1)

Asiantuntijat pohtivat, että myös tässä yhteydessä hyväkuntoiset ja toimintakykyiset ikäihmiset voisivat auttaa muita ikäihmisiä. Ikäihmisten tekemä vapaaehtoistyö olisi tärkeää osallistamista. Moni ikääntynyt toimintakykyinen mies esimerkiksi tekisi varmasti mielellään lumitöitä auttaakseen muita. Asiantuntijat pitivät tärkeänä, että autettava ikäihminen osallistuisi kulloiseenkin kotityöhön oman toimintakykynsä rajoissa.

Sehän olis, jos se ihminen olis vaikka istumas siinä pihalla, ku se toinen haravoi. Ettei se oo sitä, että toinen kattoo ikkunasta. (AH1)

Toinen asiantuntijoista nosti esille, että vielä toimintakykyisten ikäihmisten toimintakyvyn ylläpitäminen on kustannustehokasta. Hyvään toimintakykyyn liittyy merkityksellisyyden ja osallisuuden tunne. Asiantuntijat olivat sitä mieltä, että ikäihmisten aktivoiminen olisi paitsi kustannustehokasta myös yksilön tasolla merkittävää.

5.6 Omaisten ja vertaistuen merkitys

Ikäihmisten haastatteluista selvisi, että omaisilla on suuri vaikutus siihen, että ikäihminen pysyy asumaan kotona. Omaisten apu kotitöissä on tärkeää, kun ikääntyneen toimintakyky heikkenee. Haastatteluista ilmeni myös, että ikäihmiset luottavat siihen, että omaiset tunnistavat, milloin tämän tulisi hakeutua palveluiden piiriin. He luottavat myös, että omaiset ottavat selvää, mitä palveluja ikäihmisen on mahdollista saada.

– – omaisillaki varmahan on sellaanen merkitys siinä, että hekin osaas niinku neuvoa mua sitte ottamaan oikeisiin paikkoihin vaikka yhteyttä. (H1)

Yksi haastatelluista kertoi, että kuuluu ryhmään, jossa on muitakin ikäihmisiä. Hän piti tätä kontaktia tärkeänä oman hyvinvointinsa kannalta. Kuulumisten vaihto säännöllisesti on tärkeää. Yksi haastatelluista taas sanoi, ettei kaipaa ympärilleen ihmisjoukkoa vaan pitää tärkeänä sitä, että saa olla omissa oloissaan. Toinen asiantuntijoista mietti, että monesti tulee työtehtävien yhteydessä tilanne, jolloin huomaa, että hänen kohtaamat toisista erillään olevat ikäihmiset pitäisi saada yhteen, koska nämä hyötyisivät toistensa seurasta.

Se on mun mielestä mukava tämä tälläänen sanotahan, jotta ollaan yhteydes, soitellahan, kysytähän mitä kuuluu. (H3)

Mä en nyt ehkä kaipaa niin paljo mitää sellaista suurempaa porukkaa ympärilläni. (H1)

Toinen asiantuntijoista nosti esille, että myös omaiset tarvitsevat tietoa, mitä he voisivat konkreettisesti tehdä ikäihmisen hoidossa. Haasteena tässä on, että pelkkä tieto ei riitä, vaan tieto täytyy siirtää käytäntöön. Etsivän vanhustyön rooli tässä kohtaa voisi olla tietoisuuden lisääminen ennaltaehkäisevistä toimista. Toinen asiantuntijoista pohti, että esimerkiksi paikallislehtijutulla tavoitaisi ikäihmisiä ja heidän omaisiaan.

5.7 Etsivä vanhustyö palvelupolku

Ikäihmisten haastatteluista kävi ilmi, että heidät tavoittaisi parhaiten puhelimella. Yksi haastatteluista pohti, että hänet voisi tavoittaa kotiin tulevalla postilla tai paikallislehden ilmoituksella. Yksi haastatteluista nosti esille, että puhelimen lisäksi henkilökohtainen käynti tai sähköposti olisivat väyliä, joilla hänet voisi parhaiten tavoittaa. Yksi haastatteluista arvioi, että tarpeen tullessa hän itse voisi olla yhteydessä palveluntarjoajiin.

Tietysti puhelin on nyt aina ja kyllä sen mun puhelinnumeron nyt tuolta jostaki aina saa. (H3)

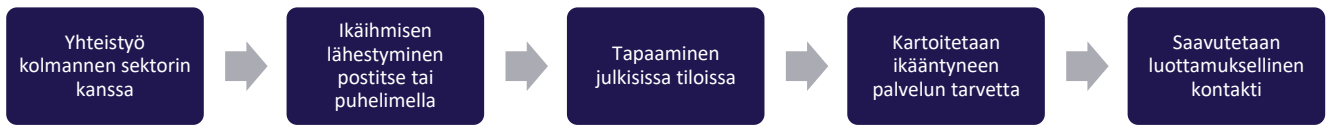
Mä soittaasin ensinnäki tuonne johonki sosiaalitoimistohon ja sitte siitä lähtisin päivöttämähän. (H4)

Asiantuntijoita haastatellessa nousi vahvasti esiin, että ikäihmisiä voisi lähestyä kotiin lähetettävällä tiedotteella. Tiedotteen voisi lähettää tietynikäisille kuntalaisille ja se voisi koskea myös omaisia. Tiedotteessa olisi tietoa alueen etsivästä vanhustyöstä ja mahdollisesti kutsu julkiseen tilaan, jossa olisi asiantuntijoita, jotka voisivat kartoittaa kunkin ikäihmisen palvelun tarvetta. Haasteena haastattelemani asiantuntijat pitävät tässä toimintatavassa sen, että syrjäytyneet ikäihmiset eivät välttämättä lähde kotoaan minnekään. Asiantuntijat miettivät, että julkisen tilan tapahtuman täytyisi olla houkutteleva ikäihmisille. He nostivat myös puskaradion merkityksen tällaiselle tapahtumille.

Kaikki, mikä on kunnan niinku vaikka 70-vuotiaat lähetetään kotiin kortti, missä kerrotaan etsivästä vanhustyöstä. (AH1)

– – että jos saatais joku houkutteleva juttu sinne; kahvia, pullaa. (AH2)

Asiantuntijat korostivat sitä, että etsivän vanhustyön palvelut tulisi olla matalan kynnyksen palveluita. Tärkeää olisi myös, että palvelut kohdentuisivat ikäihmisen kannalta oikeaan vaiheeseen. Tässä haasteena on se, että kaikki elävät niin yksilöllistä elämää. Oikea-aikainen palvelu olisi kustannustehokasta. Toinen asiantuntijoista totesi, että etsivän vanhustyön avulla voitaisiin ehkäistä ”raskaampien” palveluiden tarvetta.

Kuvio 2. Palvelupolku haastattelujen perusteella.

Kuviossa 2 olen tehnyt palvelupolun etsivälle vanhustyölle haastattelujen perusteella. Muodostamani palvelupolku alkaa yhteistyöllä kolmannen sektorin kanssa. Yhteistyön avulla olisi tarkoitus kartoittaa ikäihmiset, jotka eivät ole palvelujen piirissä. Ikäihmistä lähestytään kirjeellä tai puhelimitse. Tällä tapaa heille esitetään kutsu julkisiin tiloihin, jossa kartoitetaan ikääntyneen palvelun tarvetta. Tavoitteena on saavuttaa luottamuksellinen kontakti ikäihmisen kanssa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia, millainen voisi olla palvelupolku etsivälle vanhustyölle Etelä-Pohjanmaalla. Tarkoituksena on ollut tutkia, miten ikäihmiset ohjautuisivat palvelujen piiriin etsivän vanhustyön avulla. Tarkoituksena on ollut tutkia myös, missä muodossa ikäihmiset haluaisivat palveluiden olevan. Haastattelin neljää ikäihmistä ja kahta asiantuntijaa Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueelta. Näiden haastattelujen perusteella sain tietoa tutkimukseni aiheesta.

Ikäihmiset totesivat haastatteluissa, että käsite etsivästä vanhustyöstä oli ennalta vieras. Asiantuntijoiden mukaan tämä johtuu siitä, että alueella ei ole etsivää vanhustyötä. Etsivä nuorisotyö on tuttu käsite. Asiantuntijat pohtivat, että ikäihmisillä on samoja haasteita kuin nuorilla, kuten yksinäisyys. Koronapandemian myötä ikäihmisten syrjäytyneisyys on noussut esille (Vanhustyön keskusliitto, 2022). Ikäihmisten syrjäytyneisyyttä ei ole tutkittu tarpeeksi. Ongelma saattaa olla suurempi kuin tiedämmekään.

Haastatteluista kävi ilmi, että ikäihmiset haluavat asua kotonaan niin kauan kuin se on mahdollista toimintakyvyn rajoissa. Koti on paras paikka asua. Räsäsen (2018, s. 21) mukaan turvallisuudentunne liittyy vahvasti kotona asumiseen. Jansson ym. (2022, s. 201) ovat sitä mieltä, että turvallisuudentunne voi olla niin vaikuttava, että kotityöt onnistuvat sen avulla helposti. Haastatteluista ilmi tullut toive siitä, että koti- tai pihatöitä tehtäisiin yhdessä ikäihmisen kanssa viittaa siihen, että turvallisuudentunne tulee käänteisesti myös siitä, että koti- tai pihatöitä saa tehdä. Sosiaali- ja terveysministeriön (2020a, s. 42) kansallinen linjaus on, että tavoitteena on, että ikäihmiset asuisivat mahdollisimman pitkään kotona.

Räsäsen (2018, s. 21) mukaan ikäihmiset itse ovat parhaita asiantuntijoita kertomaan, millaisia palveluita he haluavat. Haasteena on ollut, että toiveita todella täytyy kysyä heiltä ja heitä kuunnellaan. Tämän tutkimuksen puitteissa kysyin, millaisia palveluita ikäihmiset haluaisivat. Selvisi, että palvelut halutaan kotiin. Palveluiden muotona toivotaan, että käytännön töihin saisi apua ja mahdollisesti myös seuraa, mikäli ikäihmistä kohtaa yksinäisyys.

Räsäsen (2018, s. 19) mukaan palveluiden tulisi olla oikea-aikaisia. Haastattelujen perusteella ajattelen, että vielä toimintakykyiset ikäihmiset hyötyisivät oikea-aikaisista palveluista ja varsinkin sellaisista palveluista, joita he itse toivovat. Koti- ja ulkotöissä auttaminen ja yhdessä tekeminen sekä pitäisivät yllä ikäihmisen toimintakykyä että säästäisi yhteiskunnan

kustannuksia ”raskaampien” palveluiden tarpeen vähetessä. Räsänen korostaa, että palvelujen ennaltaehkäisevyys on tärkeää. Asiantuntijoiden haastattelujen perusteella olen samalla kannalla, että palvelujen oikea-aikaisuus, ennaltaehkäisevyys ja tarve tulisi kohdata toisensa, jotta ikäihminen pystyy asumaan kotona.

Omaisten merkitys korostui ikäihmisten haastatteluissa. Omaisten rooli ikäihmisen tukena on tärkeää ja auttaa kotona asumisen sujumiseen. Myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2023a) mukaan omaisilla on vaikutusta siihen, miten kotona asuminen onnistuu ikäihmiseltä. Halosen (2022, s. 28) tutkimuksen mukaan omaisten rooli muistisairaiden ikäihmisten hoidossa on merkittävä. Halonen ennustaa, että omaisten roolin merkitys kasvaa ikäihmisten lisääntyessä. Asiantuntijoiden haastattelussa nousi esille tulevaisuudennäkymä, jossa eri sukupolvet auttavat toinen toistaan. Ikäihmisten määrän lisääntyessä tämä on väistämättä tulossa.

Sosiaali- ja terveysministeriön (2021, s. 9) mukaan mm. yksinäisyys on ennaltaehkäistävissä oikea-aikaisella palvelulla. Ikäihmisiä haastatelllessani selvisi, että osa kuuluu johonkin harrastuspiiriin. Selvisi, että tällainen vertaistuki on tärkeää varsinkin psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn ylläpitämiseen. Ajattelen, että tällainen matalan kynnyksen toiminta, joka ei vaadi suuria taloudellisia panostuksia, täytyisi tuoda näkyväksi. Toimintaa voisi myös perustaa ja kehittää. Oikea-aikainen palvelu tässä kohtaa voisi tarkoittaa sitä, että ikäihminen ohjataan vertaistuen piiriin. Psyykkisen ja sosiaalisen toimintakyvyn myötä myös fyysinen toimintakyky pysyy usein hyvänä. Kuulumisten vaihto säännöllisin väliajoin lisää ikäihmisen hyvinvointia.

Ikäihmisten haastatteluista nousi idea siitä, että kolmas sektori olisi hyvä yhteistyökumppani etsivää vanhustyötä järjestettäessä. Selvittäessäni, miten Etelä-Pohjanmaan ulkopuolella etsivä vanhustyö on järjestetty, nousi esiin, että kolmas sektori on hyvinkin aktiivinen toimija tässä. Helsingissä etsivää vanhustyötä toteuttaa Mereon (i.a.), joka on yleishyödyllinen yhdistys. Mereon tavoitteena on miettiä yhdessä asiakkaan kanssa palveluiden tarvetta. Haastatteluista ilmeni, että ikäihmiset kaipaavat seuraa yhtenä palvelun muotona. Mereon tavoitteena on myös etsiä vapaaehtoisia ystäviä ikäihmisille. Tällainen vapaaehtoinen ystävätoiminta voisi tulla kyseeseen, kun mietitään, miten etsivää vanhustyötä toteutetaan matalalla kynnyksellä. Myös vapaaehtoisen ystävätoiminnan avulla yksinäisille ikäihmisille voidaan luoda luottamuksellinen kontakti.

Asiantuntijat totesivat haastattelussa, että kunnan roolia yhteistyössä hyvinvointialueen kanssa etsivän vanhustyön toteuttamisessa täytyy korostaa. Vanhuspalvelulain (980/2012) 5 §:n mukaan hyvinvointialueen ja kunnan on yhteistyössä laadittava suunnitelma ikääntyvän väestön tukemiseksi. Kuikan (2015, s. 13–14) mukaan kunnan on tehtävä yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa ikäihmisten palveluiden turvaamiseksi. Näen, että etsivän vanhustyön järjestäminen vaatii resursseja, jolloin hyvinvointialue tarvitsee yhteistyötä kunnan sekä kolmannen sektorin kanssa. Kysymys kuuluu, halutaanko ikäihmisten hyvinvointiin panostaa ja mahdollisesti tällä tavalla vaikuttaa siihen, että ikäihminen saisi asua kotona.

Ikäihmisen haastatteluista paistoi huoli siitä, että ammattilaisia ei ole riittävästi. Asiantuntijat totesivat, että huoli on varmasti yleinen. Kauppisen ym. (2023, s. 21) tutkimuksen palveluiden riittävydestä mukaan huoli on aiheellinen. Reilu puolet kyselyn kunnista arvioi, että kotihoitoa on riittävästi heidän alueellaan. Palkankorotuksen lisäksi tarvitaan toimia, joilla vanhustyölle saadaan arvostusta. Ikäihmisistä puhuttaessa kyseessä on kuitenkin iso ihmisryhmä, joka tarvitsee huolenpitoa.

Muodostin palvelupolun sekä ikäihmisten että asiantuntijoiden haastattelujen perusteella. Palvelupolku alkaa yhteistyöstä kolmannen sektorin kanssa. Kolmas sektori voi olla mikä tahansa, jolla on kosketuspintaa ikäihmisiin. Tämän jälkeen ikäihmisiä voitaisiin lähestyä kirjellä tai puhelimitse. Ikäihmiset itse olivat sitä mieltä, että heidät tavoitaisi parhaiten puhelimitse. Viestissä ikäihmisille voisi olla kutsu yleiseen tilaan, jossa kartoitettaisiin ikäihmisen palveluntarve. Ongelma tässä kohtaa on se, että tällä tavalla ei saada kaikkein syrjäytyneimpiä liikkeelle kodistaan. Tätä palvelupolkua voi vielä hioa esimerkiksi tutkimuksen tai käytännön kokeilun pohjalta. Tärkeintä olisi kuitenkin lähteä liikkeelle jostain suunnitelmasta.

Palvelupolku eroaa Kuikan (2015, s. 17) palvelupolusta siinä, että ikäihmisten lähestymisessä käytetään hyväksi yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa ja ikäihmisiä lähestytään henkilökohtaisella viestillä. Kuikan mukaan jalkautuminen ikäihmisten pariin esim. ostoskeskuksiin aloittaisi palvelupolun. Tässä heikkoutena on, että mahdolliset palveluja tarvitsevat eivät lähde kotoaan liikkeelle. Muodostamani palvelupolun tarkoituksena on ratkaisun tarjoamisen lisäksi herättää keskustelua. Oikeanlainen tiimi tämän palvelupolun ympärillä tuottaa varmasti kehitysehdotuksia entisestään.

7 POHDINTA

Tämän luvun tarkoitus on, että pohdin, mitä olen oppinut opinnäytetyöprosessin aikana. Tarkoituksena on myös miettiä jatkotutkimusaiheita. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on ollut antaa työkaluja etsivän vanhustyön kehittämiseen. Toivon, että ikäihmisten haastatteluista esiin nostamani asiat hyödyttäisivät ammattilaisia. Tarkoituksena on ollut tuoda myös ikäihmisten ääni kuuluville, sillä ammattilaiset ovat monesti niin kiireisiä, ettei ole aikaa ja mahdollisuuksia haastatella ikäihmisiä siinä laajuudessa kuin tähän työhön tein. Asiantuntijoiden haastattelu oli tuloksia jäsentävä. Ilman niitä tulokset olisivat olleet turhan hajanaisia.

Opiskeluihini liittyvän harjoittelun kautta kiinnostuin ikäihmisten parissa tehtävästä työstä. Ikäihmisten keskuudessa on valtava hyödyntämätön potentiaali, vaikka mihin. Uskon, että usea toimintakykyinen ikäihminen haluaa osallisuuden ja merkityksellisyyden kokemuksia. Tärkeää olisi, että heitä ei unohdettaisi, vaan heille tarjottaisiin enemmän mahdollisuuksia olla osallinen yhteiskunnassamme. Opinnäytetyön edetessä olen yhä enemmän alkanut toivoa, että tämän opinnäytetyön lukisi myös joku päättäjistä. Ikäihmisten osallistaminen ja oikea-aikaiset palvelut säästävät yhteiskunnan kustannuksia.

Lähteinä tässä opinnäytetyössä pyrin käyttämään mahdollisimman tuoreita lähteitä. Mielestäni onnistuin siinä hyvin. Vaikeinta oli löytää aiempia tutkimuksia aiheesta. Aikaisempien tutkimusten vähäinen määrä oli mielestäni lähteiden tasoa heikentävä. Lähteiden etsimisen yhteydessä opin, miten hakea tietoa. Opin hakemaan tietoa myös kansainvälisistä lähteistä, mitä en ennemmin ole tehnyt.

Tässä opinnäytetyössä onnistuin hyvin vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Sain haastatteluista todella hyvin työkaluja, joilla sain muodostettua palvelupolun etsivälle vanhustyölle. Palvelupolun muotoutumiseen vaikuttivat sekä ikäihmisten että asiantuntijoiden haastattelut. Mielestäni palvelupolku on toteutettavissa, se vaatii vain resursseja. Muodostamani palvelupolku on tarpeeksi yksinkertainen ja toi toivottavasti uutta tietoa myös ammattilaisille. Tutkimuskysymykseen siitä, millaisia palveluita ikäihmiset kaipaavat tuli myös vastaus. Toivon, että myös tähän saamani vastaukset ikäihmisiltä toisivat ammattilaisille uutta tietoa. Tämän tiedon avulla palveluita voisi miettiä uudelleen ja arvioida, miten palvelut tällä hetkellä toteutuvat.

Opinnäytetyöprosessi opetti myös sen, että hyvästä paineensietokyvystä on hyötyä myös siinä. Alun perin oli tarkoitus, että yhteistyötahoni etsii minulle haastateltavat ikäihmiset. Kävi kuitenkin ilmi, että heidän oli vaikea etsiä haastateltavia minulle. Hetken mietittyäni, että miten jatkan, päätin, että etsin haastateltavat itse. Haastateltavat löytyivät tuttavien kautta nopealla aikataululla. Hyvä paineensietokyky auttoi käsittelemään vastoinikäymisen suhteellisen nopeasti. Lopulta osoittautui, että tuttavien kautta haastateltavien löytyminen oli hyvä asia, sillä pyyntö haastatteluun tuli heidän omilta läheisiltään. Uskon, että luottamus minun ja haastateltavieni välillä oli suurempi, kun heidän läheisensä oli etukäteen pohjustanut haastatteluita.

Opinnäytetyöprosessin aikana pitkäjänteisyys lisääntyi. Olen käynyt samaa tekstiä läpi monta kertaa sitä muokaten. Pitkä prosessi on ollut hyvästä, kun olen saanut kypsyttää aiheeseen liittyviä seikkoja ja seurata myös uutisoidaanko aiheesta. Olen oppinut myös paremmin sietämään keskeneräisyyttä. Samoihin teemoihin aina uudelleen palaaminen on tuonut käsitystä siitä, mitä tarkoittaa prosessi. Opinnäytetyötä täytyy muokata ajan mittaan ja on täytynyt hyväksyä, että teksti ei tule kerralla valmiiksi.

Opinnäytetyön kirjoittaminen on ollut välillä palkitsevaa ja välillä on tuntunut, että työ ei etene. Etukäteen mietin, että teoriaosuuden kirjoittaminen olisi vaikeinta. Osoittautuikin, että tämä vaihe olikin mielenkiintoisin. Pidin siitä tunteesta, kun löysin jonkun todella hyvän lähteen, jota käyttää. Päämääräni oli sisällyttää teoriaosuuteen ennaltaehkäisevä näkökulma. Etsivä vanhustyö pyrkii ennaltaehkäisemään ikäihmisten toimintakyvyn heikkenemistä, joten näkökulmaa ennaltaehkäistävyydestä tuli mielestäni korostaa. Toinen korostamisen aihe oli lainsäädäntö, joka kertoo, miten palvelut tulisi hoitaa.

Kun sain ystävältäni vinkin tämän opinnäytetyön aiheeseen, mietin, että haluan tehdä opinnäytetyön yksin. Olen aistinut, että kanssani opiskelleita harvaa kiinnostaa ikäihmisten parissa tehtävä työ. Tämän vuoksi päätin, että on paras tehdä opinnäytetyö yksin. Yksin tekeminen on vaatinut kurinalaisuutta. On täytynyt itsenäisesti miettiä aikataulua ja todella kirjoittaa silloin, kun se on ollut kalenterissa. Olen käynyt töissä samalla, kun olen kirjoittanut, joten yksin tekeminen töiden teon lomassa on opettanut ajankäytön suunnittelua ja kirjoittamiselle tarkoitettun ajan hyödyntämistä. Yksin tekeminen on toisaalta ollut vapaata, kun on voinut kirjoittaa silloin, kun itsellä on siihen mahdollisuus eikä ole tarvinnut huolehtia toisen aikataulusta.

Olen saanut suuren tuen opinnäytetyön ohjauksista. Ohjaavia opettajia minulla on ollut kaksi. Heiltä olen saanut hyviä neuvoja, miten edetä työn kanssa. Tärkein tuki, jota olen saanut, on liittynyt siihen, että ohjauksien ja seminaarien jälkeen minulla on ollut tunne, että työ kyllä valmistuu ajallaan. Opinnäytetyön esittelemisen seminaareissa on valmentanut siihen, että pidän mahdollisena, että voisin esitellä työtäni pyydettäessä myös vanhustyön ammattilaisille. Oman tuotoksen esittelemiseen on tullut varmuutta seminaarien myötä. Etenkin diojen tekstin omin sanoin kuvaileminen on kehittynyt.

Sosionomin kompetensseihin kuuluu sosiaalialan eettinen osaaminen (SOAMK, 2023). Opinnäytetyössäni eettiset seikat tulivat huomioiduksi. Minulle oli tärkeää, että saavutin luottamuksellisen kontaktin haastateltavien kanssa. Opinnäytetyöni olen kirjoittanut niin, että haastateltavia ei pysty tunnistamaan. Toivon, että opinnäytetyöni edesauttaa ikäihmisten äänen kuuluville tuleamista. Opinnäytetyöni avulla toivon, että ikäihmisten kohteluun tasa-arvoisesti yhteiskunnassamme kiinnitettäisiin huomiota.

Toinen sosionomin kompetensseihin kuuluva kohta on sosiaalialan asiakastyön osaaminen (SOAMK, 2023). Pyrin toimimaan haastatteluissa ammatillisesti ja dialogisesti. Kuuntelin, mitä haastateltavat sanoivat ja esitin tarkentavia kysymyksiä. Itsereflektio kuuluu opinnäytetyöni tähän lukuun. Mielestäni pystyn arvioimaan toimintaani myös kriittisesti. Sosiaalialan asiakastyön osaamiseen kuuluu hyvinvoinnin edistämisen, varhaisen tuen ja kuntouttavan työotteen näkökulma sekä ennaltaehkäisevän työn tukemisen näkökulma. Opinnäytetyöni näkökulma on ikäihmisten hyvinvoinnin edistämisessä ennaltaehkäisevin toimenpitein. Olen hahmunnut tuoda esille ennaltaehkäistävyden ja oikea-aikaisten palvelujen merkityksen sekä yksilölle että koko yhteiskunnalle.

Kolmas sosionomin kompetenssi on sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen (SOAMK, 2023). Tässä opinnäytetyössäni olen nostanut esille ikäihmisiin liittyvän haasteen palveluiden saamisesta. Olen kirjoittanut myös laeista, jotka määrittelevät, millaisia ikäihmisten palveluiden tulisi olla. Olen pyrkinyt tuomaan esille ristiriitaa, joka on lainsäädännön ja toteutuneiden palveluiden välillä. Tavoitteeni on ollut tuottaa tietoa siitä, miten etsivä vanhustyö voisi vähentää tätä ristiriitaa.

Neljännän sosionomin kompetenssin mukaan sosionomilla tulisi olla kriittistä ja osallisuutta edistävää yhteiskuntaosaamista (SOAMK, 2023). Tässä opinnäytetyössä olen pyrkinyt tuomaan esille ikäihmisten osallistamisen merkitystä. Merkityksellisyyden ja osallisuuden tunne

lisää kaikkia toimintakyvyn muotoja; psyykkistä, fyysistä sekä sosiaalista toimintakykyä. Toivon, että opinnäytetyöni tukisi tavoitetta siitä, että ikäihmiset huomioitaisiin paremmin yhteiskunnan jäseninä.

Viides sosionomin kompetenssi on tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen (SOAMK, 2023). Opinnäytetyöni tavoitteena on tutkia, miten ikäihmiset ohjautuvat etsivän vanhustyön piiriin ja millaisia palveluita he haluavat. Olen muodostanut etsivälle vanhustyölle palvelupolun, mikä on vaatinut tutkimustyön lisäksi ongelmanratkaisukykyä. Olen toiminut tutkimuseettisten periaatteiden ja ohjeiden mukaisesti. Opinnäytetyössäni olen tuottanut tietoa siitä, miten ikäihmisten hyvinvointia voi lisätä.

Kuudes sosionomin kompetenssi on työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen (SOAMK, 2023). Tähän liittyen opinnäytetyö on kehittänyt itsensä johtamisen taitojani. Kun olen tehnyt opinnäytetyöni yksin, on kirjoittaminen vaatinut sitä, että olen käyttänyt kirjoittamiselle käytävissä olevan ajan hyödyksi. Tuntuu myös siltä, että asiantuntijuus on kehittynyt, sillä opinnäytetyötä tehdessä sai sukeltaa syvälle aiheeseen. Urasuunnittelun näkökulmasta opinnäytetyöprosessin aikana vahvistui tunne siitä, että myös ikäihmisten parissa tehtävä työ tuo minulle merkityksellisyyden tunteen.

Toiminnallinen opinnäytetyö ikäihmisten saatavilla olevien palveluiden keräämisestä yhteen on jatkotutkimusaihe-ehdotukseni. Infoon palveluista voisi koota kaikki palvelut esimerkiksi kansalaisopistoa myöden. Infopaketti olisi hyödyllinen ikäihmisille ja heidän omaisilleen. Infopakettista hyötyisivät ikäihmisten lisäksi myös ammattilaiset. Infopakettia täytyisi myös aika ajoin päivittää. Toinen jatkotutkimusaihe voisi olla tutkimus vanhuusiän syrjäytymisestä. Nuoruuteen liittyvästä syrjäytymisestä löytyy tietoa, mutta vanhuusiän vastaavasta heikosti. Vanhuusiän syrjäytyminen on kuitenkin tiedostettu ongelma, joten tutkimustieto aiheesta voisi edesauttaa huomioimaan ilmiötä.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0.* (4. uud. p.). Vastapaino.
- Fingerroosin säätiö (i.a.). *Löytävä vanhustyö* [Facebook-sivu]. Haettu 13.11.2023. <https://www.facebook.com/fingerroosinsaatio/>
- Halonen, U. (2022). Aikuiset lapset muistisairaana vanhemman kotona asumisen mahdollistajina. *Gerontologia*, 36(1), 16–32. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.107685>
- Heikkilä, R., Mäkelä, M., Noro, A., Lammintakanen, J., & Laulainen, S. (2020). Millaisilla palveluilla enintään keskivaikeasti muistisairailla henkilöt pärjäävät kotona? *Gerontologia*, 34(2), 74–87. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.84723>
- Heimonen, S., & Mäki-Petäjä-Leinonen, A. (2018). Muistisairaana ihmisen mielen hyvinvoinnin edellytykset: miten turvata oikeus niiden toteutumiseen? *Gerontologia*, 32(1), 21–36. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.65390>
- Helsingin kaupunki. (2023). *Huoli-ilmoitus*. <https://www.hel.fi/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/huoli-ilmoitus>
- Ikäinstituutti. (2021). *Löydetyksi tuleminen : Elämänote-ohjelman toimintamalleja*. https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2021/10/Loydetyksi_tuleminen_valmiit.pdf
- Jansson, A., Granö, S., Janhunen, E. & Pikkarainen, A. (2022). Ikääntyneiden kuntoutuminen. Teoksessa Autti-Rämö, I., Salminen A.-L., Rajavaara M. & Melkas, S. (toim.). *Kuntoutuminen*. (2. uud. p., s.189–203). Duodecim.
- Juhila, K. (i.a.) Laadullinen tutkimus ja teoria. Teoksessa Vuori, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>
- Jyväskylän yliopisto. (28.10.2021). *Laadullinen tutkimus*. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/metelmapolkuja/metelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>
- Kananen, J. (2014). *Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä: Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kangassalo, R., & Teeri, S. (2017). Yksinäisyys kotona asuvien iäkkäiden elämässä. *Gerontologia*, 31(4), 278–290. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.63106>
- Kauppinen, S., Forsius, P. & Kainiemi, E. (2023). *Iäkkäiden palvelujen järjestämisen tila hyvinvointialueiden aloittaessa: Vanhuspalvelujen tila -seurannan järjestäjäkyselyn tuloksia 2014–2022*. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-043-9>
- Koponen, H. & Leinonen, E. (2021). Vanhuspsykiatria. Teoksessa J. Lönnqvist, M. Henriksen, M. Marttunen & T. Partonen (toim.), *Psykiatria*. (15. uud. p., s. 808–824). Duodecim.

- Kuikka, A. (2015). *Etsivä vanhustyö meillä ja muualla : Raportti suomalaisista ja eurooppalaisista käytännöistä*. Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry.
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystal-
veluista 980/2012. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=vanhuspalvelulaki>
- Leggett, A. & Zarit, S. H. (2014). Prevention of Mental Disorders in Older Adults: Recent Innovations and Future Directions. *Generations*, 38(3), 45–52.
- Lehtonen, T. (06.01.2021). Objektiivinen ja subjektiivinen. *Ajatusyhteys*.
<https://blogs.uwasa.fi/ajatusyhteys/2021/01/06/objektiivinen-ja-subjektiivinen/>
- Martikainen, J. & Viramo, P. (2015). Muistisairaudet ja terveystalous. Teoksessa T. Erkinjuntti, A. Remes, J. Rinne & H. Soininen (toim.), *Muistisairaudet*. (2. p., s.44–55). Duodecim.
- Mereo (i.a.). *Etsivä vanhustyö*. <https://www.mereo.fi/etsiva-vanhustyo/>
- Pietilä, M. & Saarenheimo, M. (2018). Löydettyinä : Etsivä vanhustyö ja ikäihmisten psykososiaalinen hyvinvointi. *Yhteiskuntapolitiikka*, 83(5–6), 573–580. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019040811356>
- Punainen Risti (23.10.2020). *Yksinäisyys koskettaa monia*. <https://www.punainenristi.fi/hae-apua-ja-tukea/apua-yksinaisyteen/mita-yksinaisyys-on/>
- Rahikka, A., Annaniemi, V., & Suutari, S. (2020). Ikääntyvien naisten kokema yksinäisyys. *Gerontologia*, 34(2), 103–116. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.77397>
- Räsänen, R. (2018). *Hyvää elämänlaatua ikääntyville : Käytännönläheistä tietoa vanhusten hoito- ja palvelutyöhön*. Printek.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus>
- Saarenheimo, M. (2012). Yleistä ikääntymisestä. Teoksessa S. Heimonen & H. Pajunen (toim.), *Mielen terveys vanhuudessa*. (s.18–55). Edita Prima Oy.
- SOAMK (20.4.2023). *Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit*. <https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/wp-content/uploads/2023/04/SOSIAALIALAN-AMMATTIKORKEAKOULUTUKSEN-KOMPETENSSIT-2023.pdf>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=vanhuspalvelulaki>

- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). (2020a). *Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030: Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi*. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:31). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-6865-3>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). (2020b). *Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023: Tavoitteena ikäystävällinen Suomi*. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:29). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5457-1>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). (13.12.2021). *Tulevaisuuden kotona asumista tukevat palvelut iäkkäille 2022–2023: Tavoitteet ja hankeopas*. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:37). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-6886-8>
- Suomen Akatemia (i.a.). *Tutkimusetiikka*. <https://www.aka.fi/tutkimusrahoitus/vastuullinentiede/tutkimusetiikka/>
- Tiilikainen, E. (2016). Yksinäisyys ja elämäntilanne: Laadullinen seuranta tutkimus ikääntyvien yksinäisyydestä. [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1054-1>
- Topo, P., Tiilikainen, E., & Seppänen, M. (2021). Vanhuusiän syrjäytyminen pähkinänkuoressa: tuloksia ja politiikkasuosituksia ROSEnetistä. *Gerontologia*, 35(3), 290–295. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.102504>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2020a). *Muistisairauksien kustannukset*. <https://thl.fi/fi/web/kansantaudit/muistisairaudet/muistisairauksien-kustannukset>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2020b). *Muistisairauksien riskitekijät*. <https://thl.fi/fi/web/kansantaudit/muistisairaudet/muistisairauksien-riskitekijät>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2022a). *Muistisairauksien ehkäisy*. <https://thl.fi/fi/web/kansantaudit/muistisairaudet/muistisairauksien-ehkaisy>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2022b). *Muistisairauksien yleisyys*. <https://thl.fi/fi/web/kansantaudit/muistisairaudet/muistisairauksien-yleisyys>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2023a). *Kotihoito*. <https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen/muuttuvat-vanhuspalvelut/kotihoito>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2023b). *Palvelutarpeiden arviointi RAI-järjestelmällä*. <https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen/palvelutarpeiden-arviointi-rai-jarjestelmalla>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2023c). *Tietoa RAI-järjestelmästä*. <https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen/palvelutarpeiden-arviointi-rai-jarjestelmalla/tietoa-rai-jarjestelmasta>

- Terveydenhuoltolaki 1326/2010. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=terveydenhuoltolaki>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkaamisepäilyjen käsitteleminen Suomessa : Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023*. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf
- Uotila, H., & Jolanki, O. (2022). Kotona asuvien 60 vuotta täyttäneiden ihmisten yksinäisyys koronapandemian aikana. *Gerontologia*, 36(3), 271–290. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.111969>
- Vainikainen, T. (2016). *Kumppanina muistisairaus*. Kirjapaja.
- Van Aerschot, L. (1.3.2022). *Etsivä vanhustyö paikkaa palvelujen riittämättömyyttä*. Sosiaali- poliittinen yhdistys. <https://sosiaalipoliittinenyhdistys.fi/ajankohtaista/etsiva-vanhustyopaikkaa-palvelujen-riittamattomyutta>
- Vanhustyön keskusliitto. (29.3.2022). *Vanhuusiän syrjäytymistä voidaan ehkäistä asenteita muuttamalla*. <https://vtkl.fi/vanhuusian-syrjaytymista-voidaan-ehkaista-asenteita-muuttamalla>
- Vesa, E., Orjasniemi, T., & Skaffari, P. (2017). Ikääntyvien päihdeongelmaisten naisten tuen tarpeet ja kotiin jalkautuvan päihdetyön mallin kehittäminen. *Gerontologia*, 31(1), 23–37. <https://journal.fi/gerontologia/article/view/61050/22643>
- Vuori, J. (i.a.). Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Teoksessa Vuori, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko

Liite 2. Tiedote tutkimuksesta ja tietosuojaseloste

Liite 1. Haastattelurunko

Haastattelurunko

1. Taustatiedot

- Ikä
- Sukupuoli
- Oletko palvelujen piirissä tällä hetkellä?

2. Etsivän vanhustyön piiriin löytyminen

- Onko etsivä vanhustyö sanana tuttu?
- Millaisia ajatuksia etsivä vanhustyö sinussa herättää?
- Mitä ikäihmisille tarkoitettuja palveluja pidät tärkeänä?
- Ovatko ikäihmisten palvelut mielestäsi helposti saatavilla?
- Millä tavoin sinut tavoittaisi parhaiten?
- Mitkä seikat vaikuttavat siihen, että palvelut tavoittaisivat sinut?
- Millaisia palveluita kaipaisit ikääntyessä?
- Jos olet palvelujen piirissä, oletko tyytyväinen niihin?

3. Palvelujen muoto

- Oletko kohdannut ikääntymiseen liittyviä haasteita?
 - Jos kyllä, minkälaisia?
- Minkälaisiin asioihin tai tilanteisiin tarvitset tällä hetkellä palveluja?
 - Jos kyllä, niin minkälaisiin asioihin tai tilanteisiin?
- Onko jokin ikääntymiseen liittyvä palvelu, johon et ole päässyt, vaikka tarvitsisit?
- Jos alueelle tulisi etsivää vanhustyötä, lähtisitkö tulevaisuudessa mukaan tähän toimintaan?

4. Sana on vapaa

- Onko jotain mitä haluaisit vielä tästä teemasta kertoa?

Liite 2. Tiedote tutkimuksesta ja tietosuojaseloste

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Etsivän vanhustyön toteuttaminen

1. Pyyntö osallistua tutkimukseen

Teitä pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan, miten ikääntyneet ohjautuvat etsivän vanhustyön piiriin. Tarkoituksena on tutkia myös, millaisia palveluita ikäihmiset kaipaavat.

2. Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Voitte myös keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytätte tutkimuksen tai peruutatte suostumuksen, teistä keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

3. Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten etsivä vanhustyö voitaisiin järjestää Etelä-Pohjanmaalla. Tarkoituksena on selvittää, miten ennaltaehkäisevä etsivä vanhustyö vaikuttaa yksilöön ja yhteiskuntaan.

4. Tutkimuksen toteuttajat

Tutkimuksen toteuttaa Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosionomi (AMK) opiskelija Maria Mattila. Tutkimus toteutetaan yhdessä E-P:n hyvinvointialueen kanssa. Tutkija etsii ikääntyneet haastateltavat itse. Tämän jälkeen järjestetään ryhmähaastattelu E-P:n hyvinvointialueen vanhustyön asiantuntijoille etsivän vanhustyön kehittämisen näkökulmasta.

5. Tutkimusmenetelmät ja toimenpiteet

Tutkimukseen osallistuminen kestää noin tunnin, joka sisältää haastattelun.

Tutkimus toteutetaan haastattelemalla ikääntyneitä sekä vanhustyön asiantuntijoita. Tutkimushaastattelu tallennetaan ja muutetaan kirjalliseen muotoon. Haastattelusta etsitään yhdenmukaisuuksia, joiden pohjalta tehdään analyysi.

6. Kustannukset ja niiden korvaaminen

Tutkimukseen osallistuminen ei maksa teille mitään. Osallistumisesta ei myöskään makseta erillistä korvausta.

7. Tutkimustuloksista tiedottaminen

Kysymyksessä on opinnäytetyö, joka julkaistaan avoimesti Theseus-tietokannassa. Tutkimus on vapaasti haettavissa ja luettavissa. Mikäli haastateltavat haluavat, tutkija käy tulokset läpi haastateltujen kanssa.

8. Lisätiedot

Pyydämme teitä tarvittaessa esittämään tutkimukseen liittyviä kysymyksiä tutkijalle/tutkimuksesta vastaavalle henkilölle.

9. Tutkijoiden yhteystiedot

Tutkija / opinnäytetyötekijä

Nimi: Maria Mattila

Puh.

Sähköposti: maria.mattila@seamk.fi

Tutkimuksesta vastaa / opinnäytetyön ohjaaja

Titteli: Lehtori

Nimi: Virpi Nikkola

Korkeakoulu / yksikkö: Seinäjoen ammattikorkeakoulu/Sosiaali- ja terveysala

Puh.

Sähköposti:

TUTKIMUKSEN TIETOSUOJASELOSTE

Tässä tutkimuksessa käsitellään teitä koskevia henkilötietoja voimassa olevan tietosuojalainsäädännön (EU:n yleinen tietosuoja-astus, 679/2016, ja voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö) mukaisesti. Seuraavassa kuvataan henkilötietojen käsittelyyn liittyvät asiat.

1. Tutkimuksen rekisterinpitäjä

Rekisterinpitäjällä tarkoitetaan tahoja, joka yksin tai yhdessä toisten kanssa määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot. Rekisterinpitäjä voi olla korkeakoulu, toimeksiantaja, muu yhteistyötaho, opinnäytetyöntekijä tai jotkut edellä mainituista yhdessä (esim. korkeakoulu ja opinnäytetyöntekijä yhdessä). Opinnäytetöissä rekisterinpitäjänä on pääsääntöisesti opinnäytetyöntekijä.

Tässä tutkimuksessa henkilötietojen rekisterinpitäjä on:

Korkeakoulu	☐	
Toimeksiantaja	☐	Toimeksiantajan nimi:
Muu yhteistyötaho	☐	Yhteistyötahon nimi:
Opinnäytetyöntekijä	☒	

2. Voitte kysyä lisätietoja henkilötietojenne käsittelystä rekisterinpitäjän yhteyshenkilöltä

Rekisterinpitäjän yhteyshenkilön nimi: Maria Mattila
 Organisaatio: Seinäjoen ammattikorkeakoulu
 Puh.
 Sähköposti: maria.mattila@seamk.fi

3. Tutkimuksessa teistä kerätään seuraavia henkilötietoja

Henkilötiedolla tarkoitetaan luonnollista henkilöä, hänen ominaisuuksiaan tai elinolosuhteitaan kuvaavia tietoja, jotka voidaan tunnistaa häntä, hänen perhettään tai hänen kanssaan yhteisessä taloudessa asuvia koskeviksi. Henkilötiedon määritelmään kuuluvat sellaiset henkilötiedot, joiden avulla henkilö voidaan tunnistaa suoraan, mutta myös sellaiset tiedot, joiden avulla henkilö voidaan tunnistaa välillisesti tai epäsuorasti.

Henkilötietojen käsittely on oikeutettua ainoastaan silloin, kun se on tutkimukselle välttämätöntä. Kerättävät henkilötiedot on minimoitava, niitä ei saa kerätä tarpeettomasti tai varmuuden vuoksi.

Kerättäviä henkilötietojanne ovat ikä ja sukupuoli.

Teillä ei ole sopimukseen tai lakisääteiseen tehtävään perustuvaa velvollisuutta toimittaa henkilötietojanne vaan osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

4. Tutkimuksessa kerätään henkilötietojanne myös seuraavista lähteistä

Tutkimuksessa ei kerätä henkilötietojanne muista lähteistä.

5. Henkilötietojenne suojausperiaatteet

Tutkimushaastattelu tallennetaan nauhurilla, josta haastattelu poistetaan, kun sitä ei enää tarvita. Nauhuri säilytetään niin, että vain tutkija pääsee siihen käsiksi. Tutkimushaastattelu tallennetaan tutkijan henkilökohtaiselle tietokoneelle Word-tekstinkäsittelyohjelmaan. Tietokone on suojattu salasanalla. Haastattelunauhoitteisiin pääsee vain tutkija. Haastatteluaineisto poistetaan heti, kun niitä ei enää tarvita.

6. Henkilötietojenne käsittelyn tarkoitus

Henkilötietojenne käsittelyn tarkoitus on kehittää etsivää vanhustyötä ja antaa työkaluja etsivän vanhustyön järjestämiseen.

7. Henkilötietojenne käsittelyperuste

Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste on säädetty tietosuojasetuksessa.

Henkilötietojen käsittelylle pitää aina olla tietosuojasetuksen tai tietosuojalain mukainen käsittelyperuste. Jos perustetta ei ole, henkilötietoja ei saa käsitellä. Vain käsittelyn tarkoituksen kannalta tarpeellisia tietoja saa käsitellä.

Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste on tutkittavan suostumus henkilötietojen käsitte-lyyn.

8. Tutkimuksen kesto-aika (henkilötietojenne käsittelyaika)

Henkilötiedot tuhoetaan sen jälkeen, kun opinnäytetyö on hyväksytty ja muutoksenhaku-aika on päättynyt.

9. Mitä henkilötiedoillenne tapahtuu tutkimuksen päätyttyä?

Henkilötiedot hävitetään tutkimuksen päättymisen jälkeen

10. Tietojen luovuttaminen tutkimusrekisteristä

Tietoja ei luovuteta tutkimuksen tekijän lisäksi millekään taholle.

11. Henkilötietojenne mahdollinen siirto EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle

Tietojanne ei siirretä/siirretään EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle.

12. Rekisteröitynä teillä on oikeus

Koska henkilötietojanne käsitellään tässä tutkimuksessa, niin olette rekisteröity tutkimuksen aikana muodostuvassa henkilörekisterissä. Rekisteröitynä teillä on oikeus:

- saada informaatiota henkilötietojen käsittelystä
- tarkastaa itseänne koskevat tiedot
- oikaista tietojanne
- poistaa tietonne (esim. jos peruutatte antamanne suostumuksen)
- peruuttaa antamanne henkilötietojen käsittelyä koskeva suostumus

- rajoittaa tietojenne käsittelyä
- rekisterinpitäjän ilmoitusvelvollisuus henkilötietojen oikaisusta, poistosta tai käsittelyn rajoittamisesta
- siirtää tietonne järjestelmästä toiseen
- sallia automaattinen päätöksenteko nimenomaisella suostumuksellanne
- tehdä valitus tietosuojavaltuutetun toimistoon, jos katsotte, että henkilötietojanne on käsitelty tietosuojalainsäädännön vastaisesti

Jos henkilötietojen käsittely tutkimuksessa ei edellytä rekisteröidyn tunnistamista ilman lisätietoja eikä rekisterinpitäjä pysty tunnistamaan rekisteröityä, niin oikeutta tietojen tarkastamiseen, oikaisuun, poistoon, käsittelyn rajoittamiseen, ilmoitusvelvollisuuteen ja siirtämiseen ei sovelleta.

Voitte käyttää oikeuksianne ottamalla yhteyttä rekisterinpitäjään.

Tutkimuksessa kerättyjä henkilötietoja ei käytetä profilointiin tai automaattiseen päätöksentekoon

13. Henkilötietojen käsittely aineistoa analysoitaessa ja tutkimuksen tuloksia raportoitaessa

Teistä kerättyä tietoa ja tutkimusaineistoa käsitellään luottamuksellisesti lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Yksittäisille tutkittavalle annetaan tunnuskoodi ja häntä koskevat tiedot säilytetään koodattuina tutkimusaineistossa. Aineisto analysoidaan koodattuna ja tulokset raportoidaan ryhmätasolla, jolloin yksittäinen henkilö ei ole tunnistettavissa ilman koodiavainta. Koodiavainta, jonka avulla yksittäisen tutkittavan tiedot ja tulokset voidaan tunnistaa, säilyttää tutkija tutkimusprosessin päättymiseen saakka eikä tietoja anneta tutkimuksen ulkopuolisille henkilöille. Lopulliset tutkimustulokset raportoidaan ryhmätasolla eikä yksittäisten tutkittavien tunnistaminen ole mahdollista.

Tutkimusaineistoa ja tutkimuksen yhteydessä kerättyjä näytteitä säilytetään tutkijan henkilökohtaisella tietokoneella tutkimusprosessin päättymiseen saakka, jonka jälkeen ne hävitetään poistamalla tiedostot tietokoneelta lopullisesti.

Tutkimuksessa kerättyjä tietoja ei voida käyttää sellaisenaan myöhemmissä tutkimuksissa. Tutkimusraporttia (opinnäytetyötä) ja -raportissa käytettyjä suoria lainauksia voidaan hyödyntää myöhemmissä opinnäytetöissä.